

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

BARBARA MAČEK

Izr. prof. dr. Drago Zajc

**VPLIV VOLILNIH SISTEMOV NA SESTAVO IN DELOVANJE
PARLAMENTOV**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2004

1. UVOD.....	3
1.1 Odkritje predstavniške demokracije.....	3
1.2 Razvoj, oblikovanje volilnih sistemov.....	5
1.3 Cilji in predmet proučevanja.....	7
1.4 Hipoteze.....	7
1.5 Metode za analizo.....	7
2. VOLILNI SISTEMI.....	8
2.1 Večinski sistemi.....	8
2.2 Proporcionalni sistemi.....	9
2.3 Polproporcionalni, manjšinski, kombinirani sistemi.....	10
3. VOLILNI SISTEMI PREDSTAVNIŠKIH TELES NA PRIMERIH POSAMEZNIH DRŽAV.....	11
3.1 Volitve zakonodajnega telesa ZDA.....	11
3.2 Volilni sistem Francije.....	13
3.3 Volilni sistem Velike Britanije.....	13
3.4 Volilni sistem Nemčije.....	14
4. VOLILNI ZAKONI.....	15
4.1 Glasovanje.....	15
4.2 Velikost volilnih enot.....	16
4.3 Volilne formule.....	17
4.3.1 Formula absolutne večine.....	17
4.3.2 Formula relativne večine.....	18
4.3.3 Formula sorazmernega predstavništva.....	18
4.3.4 D`Hondtova formula najvišjega povprečja.....	19
4.3.5 Laguëjeva formula najvišjega povprečja.....	19
4.3.6 Formula največjega ostanka.....	20
4.3.7 Harova formula enega prenosljivega glasu.....	21
4.3.8 Kombinirane formule.....	21
5. VOLILNI SISTEMI IN STRANKARSKI SISTEMI.....	22

6. VPLIV UPORABE RAZLIČNIH VOLILNIH SISTEMOV NA SESTAVO DRŽAVNEGA ZBORA REPUBLIKE SLOVENIJE.....	25
6.1 Volitve leta 1992.....	25
6.2 Primerjava volitev, volilnega sistema leta 96 z letom 2000.....	31
6.2.1 Značilnosti uporabe volilnega sistema na državnozborskih volitvah leta 1996.....	31
6.2.2 Značilnosti uporabe volilnega sistema na državnozborskih volitvah leta 2000.....	33
7. ŠTUDIJA PRIMERA: DRŽAVA HRVAŠKA.....	36
7.1 Proces tranzicije političnega sistema.....	36
7.2 Volilni sistemi na Hrvaškem.....	37
8. SKLEP.....	50
9. LITERATURA.....	52

1. UVOD

1.1 ODKRITJE PREDSTAVNIŠKE DEMOKRACIJE

Montesquieu je govoril o treh vrstah vladavine: o republikanski, monarhični in despotski. Republika je oblika vladavine, v kateri ima suvereno oblast bodisi vse ljudstvo ali pa njegov del. Ljudstvo, ki ima suvereno oblast, mora storiti vse, kar lahko stori dobrega. Tisto, česar samo neposredno ne more storiti, mora storiti preko svojih ministrov. Montesquieu poudarja, da če želi kdo zasesti pomembnejše mesto v državi, mora zanj kandidirati, se izpostaviti presoji in se podvreči glasovanju. V svojem delu z naslovom *V duhu zakonov (De l'Esprit des Lois - 1748)* poudarja, da ljudstvo samo ni sposobno neposredno upravljati države, ljudje niso sposobni razpravljati o javnih zadevah.

Montesquieu je vprašanje predstavniške demokracije povzdignil med velike teme urejanja sveta, ki je nastajal pred njegovimi očmi in je bil zanj prepričan, da je obsojen na enakost. Demokracija je utemeljena v enakosti. Ljudje smo rojeni enaki, a kot takšni ne bi preživeli. Družba nam zato, da bi preživeli, skrajno enakost odvzame in nam podeli enakost v zakonih in pred njimi.

Načelo suverenosti ljudstva je na drugačen način razvil francoski mislec iz 18. stoletja Jean Jacques Rousseau. Dosledno razumevanje načela ljudske suverenosti je Rousseauja privedlo do prepričanja, da oblast pripada ljudstvu, le ljudstvo samo pa jo lahko tudi izvaja. Iz tega je sledila zahteva, da mora ljudstvo neposredno odločati o vseh najpomembnejših vprašanjih v družbi. Vendar se ta kasneje ni uveljavila, ker se je izkazala kot neuresničljiva v praksi.

Zahteve po splošni volilni pravici in predstavniškem telesu kot predstavništvu »vseh ljudi, ki so rojeni enaki«, so bile izražene že v prvi polovici sedemnajstega stoletja. Levelerji je bilo politično gibanje, ki je predlagalo volilno pravico za vse, ne glede na njihovo premoženje. Zavzemali so se za predstavniško skupščino kot vrhovno oblast, ki sprejema zakone, imenuje ministre in vodi zunanjo politiko. Levelerji so predstavljali gibanje, ki je dokaj konsistentno in odmevno razvilo idejo predstavniške demokracije kot »prave oblike vladavine«. (Glej Gaber, 1996:10)

Ob iskanju razlogov za artikulacijo ideje demokracije ne kaže pozabiti na nastanek tiska, na velik pomen tiskane besede za uveljavitev posamičnih idej. Levelerji so svojo idejo demokracije proizvedli na religioznem ozadju. Enakost v božjih očeh naj bi bila podlaga za enakost pred zakonom oz. za enakost v odnosu do oblasti. (Gaber, 1996)

Levelerji so verjeli, da mora biti država popolnoma posvetna institucija. Zagovor splošne volilne pravice za odrasle moške, zagovor strpnosti do brezvernežev in drugače verujočih, skratka zagovor laične države s strani vernih ljudi, to ni bilo preveč zgolj za Anglijo, ampak še dolgo potem – mnogi imajo s tem dosežkom prve polovice sedemnajstega stoletja velike težave še danes. (Gaber, 1996)

V letih pred francosko revolucijo in neposredno po njej prepoznamo oblikovanje idej, ki predstavljajo začetek temeljitega razmisleka o predstavniki demokraciji in volilnih sistemih kot mehanizmu določanja legitimnega predstavnštva ljudstva.

Postopoma se je izoblikovala ideja, ki jo danes povzema eden od najvplivnejših strokovnjakov na področju študij volitev Arend Lijphart, ko pravi: «Razen v zelo majhnih skupnostih demokracija nujno pomeni predstavnško demokracijo, v kateri izvoljeni predstavniki sprejemajo odločitve v imenu ljudstva. Kako so ti predstavniki izvoljeni? Odgovor na to za predstavnške demokracije nujno vprašanje daje volilni sistem – niz metod za prevedbo glasov državljanov v sedeže predstavnikov. Volilni sistem je prav zato najbolj temeljni element predstavnške demokracije».(Lijphart v Gaber, 1996:16)

V obdobju od levelerjev do dvajsetih let dvajsetega stoletja so se formulirala in razpletla vsa velika vprašanja volilnih sistemov. Lik predstavnika ljudstva, ki mu je naloženo, da ravna v skupno dobro in ne predstavlja nikogar konkretno, a vse državljane hkrati, je prinesel eno večjih sprememb v pojmovanju predstavnštva, ki se je dotlej navezovalo predvsem na predstavnštvo stanov in slojev. Izvolitev predstavniku omogoča, da ravna v skladu s svojo vestjo in prepričanjem in da je pravno neodvisen od političnih strank in drugih združenj, posameznikov. (Gaber, 1996)

Klasično ustavno formulacijo predstavnštva predstavlja francoska ustava iz leta 1791, ki določa, da po departmajih izvoljeni poslanci niso predstavniki departmajev, marveč celotnega naroda, in jim zato ne more biti naložen noben mandat. Danes številne ustave, vključno z

Ustavo Republike Slovenije, sledijo temu načelu. Naša ustava v 82. členu pravi, da so poslanci predstavniki vsega ljudstva in niso vezani na kakršnakoli navodila. Kljub temu pa dileme v zvezi s predstavništvom – z mandatom, ki je podeljen - ostajajo. Kljub ustavnim zagotovilom so poslanci v veliki meri odvisni od volje okolja, iz katerega izhajajo, kot še v večji meri od političnih strank, ki jim pripadajo. Ne le stranke, tudi lokalne skupnosti in posamična interesna združenja, izvoljene predstavnike ljudstva dojemajo kot svoje predstavnike. (Gaber, 1996)

1.2 RAZVOJ, OBLIKOVANJE VOLILNIH SISTEMOV

Predstavniška demokracija je tako prehodila pot od oblikovanja ideje v sedemnajstem stoletju ter skozi nakazane in mnoge druge dileme postajala realnost. Volilna pravica se je počasi, a vztrajno širila. Volilni sistemi so postali bistveno določilo političnih sistemov in postali so tudi predmet proučevanja.

Amsterdam je leta 1864 gostil konferenco mednarodnega združenja za napredek družbenih znanosti. Konferenca je dva dni razpravljala o Hareovem sistemu sorazmernega predstavništva. Bila je pomembna, ker se je razprava nagibala v prid sorazmernega predstavništva, ki naj bi nadomestilo večinske sisteme – v nekaterih državah so večinski sistemi privedli do izvolitve parlamenta, ki ni ustrezno predstavljal volje volivcev. (Gaber, 1996)

V zahodni Evropi so bili sistemi sorazmernega predstavništva za volitve v parlamente uvedeni med leti 1899 in 1920. Pred tem je v različnih državah obstajalo precejšnje število različnih sistemov. Tako so se bistveni elementi obstoječih sistemov razvili že ob koncu prejšnjega in na začetku tega stoletja.

Oblikovanje različnih volilnih sistemov je sovpadalo z uvajanjem splošne volilne pravice, ki je za večino moških v Evropi postala splošna v času pred prvo svetovno vojno, medtem ko so se jim ženske v večini pridružile v obdobju med obema svetovnima vojnoma. S širjenjem prepuščenosti k volitvam se je povečal tudi pomen volilnih sistemov in zakonov, ki so kodificirali konkretna razmerja moči in interesov v posamičnih družbah. (Gaber, 1996)

Opozoriti je potrebno, da v praksi ne najdemo dveh držav z enakima volilnima sistemoma. Lijphart skozi obravnavo demokracij našteje sedemdeset različnih volilnih sistemov. Pri tem ugotavlja bistvene skupne značilnosti in lastnosti. Kot tri osnovne lastnosti volilnih sistemov navaja:

- **volilno formulo**; sistem relativne večine, različne oblike sorazmernega predstavništva ipd.
- **velikost volilne enote**; število predstavnikov, izvoljenih v posamični enoti
- **volilni prag**; minimalni delež glasov, ki jih mora stranka dobiti, da bi zasedla mesto v parlamentu (Lijphart v Gaber, 1996:31)

Tabela 1.2.1: D. Nohlen (1987,90) navaja podatke o splošni pripustitvi k izbiranju oblasti v dvaindvajsetih državah OECD:

	moški	ženske
Avstralija	1903	1908
Avstrija	1907	1918
Belgija	1919	1948
Danska	1915/1918	1918
Nemčija	1869/1871	1919
Finska	1906	1906
Francija	1848	1946
Grčija	1877	1952
Velika Britanija	1918	1928
Irsko	1918/1922	1918/1922
Islandija	1915	1915
Italija	1912/1918	1946

Vir: (1996) Gaber, Slavko, Volilni sistemi. Krt, Ljubljana

1.3. CILJI IN PREDEMET PROUČEVANJA

Volitve so tisti podsistem, ki po eni strani odraža temeljne značilnosti ustavnega sistema, po drugi pa ima pomembne povratne učinke na njegovo delovanje. Cilji moje naloge so:

- a. predstaviti volilne sisteme na splošno in tudi na primerih posameznih držav
- b. na konkretnih primerih prikazati vpliv posameznih volilnih sistemov in njihovih sprememb na sestavo in tudi na delovanje parlamentov

1.4. HIPOTEZE

Preverjala bom naslednji dve hipotezi:

1. Izbira volilnega sistema vpliva na število strank v parlamentu in na število sedežev posamezne stranke.
2. Volilni prag zapira vrata manjšim strankam.

1.5. METODE ZA ANALIZO

V diplomski nalogi bom za ugotavljanje veljavnosti postavljenih hipotez uporabila različne raziskovalne metode, in sicer: zbiranje virov, analize in interpretacije primarnih virov (zakoni), analize in interpretacije sekundarnih virov (knjig, člankov...), primerjalno raziskovanje (s katero bom iskala podobnosti in razlike med posameznimi volilnimi sistemi), študije primera (s katero bom proučevala konkreten primer vpliva sprememb volilnega sistema države Hrvaške). Pri nalogi bom uporabila zlasti deskriptivno metodo in analizo vsebine različnih virov. V nalogi si bom veliko pomagala z obstoječimi statističnimi podatki.

2. VOLILNI SISTEMI

Volilni sistem lahko razumemo kot zbir vseh pravic in postopkov, ki se nanašajo na volilno pravico, določanje volilnih enot in volilnih organov, na kandidiranje in potrjevanje list kandidatov, glasovanje na voliščih, ugotavljanje volilnih izidov, razdelitev mandatov in varstvo volilne pravice (Rupnik v Toplak, 2000:14). To je t.i. široko pojmovanje volilnega sistema. Volilni sistem v ožjem pomenu besede pa predstavlja le sistem transformiranja glasov v poslanske sedeže; sistem razdelitve mandatov.

Volilni sistemi (v ožjem pomenu besede) se v grobem delijo na večinske in proporcionalne. V večinskem volilnem sistemu kandidat, ki dobi največ glasov v določeni enoti, dobi sedež v predstavniskem telesu. Proporcionalni sistem, ki ga nekateri imenujejo tudi sistem sorazmernega predstavnštva, pa ima za cilj vključiti vse družbene skupine v predstavnisko telo in to z deležem, kot ga ta skupina predstavlja v družbi. (Toplak, 2000)

Večina avtorjev doda tej grobi delitvi volilnih sistemov na večinske in proporcionalne še polproporcionalne volilne sisteme.

2.1 VEČINSKI SISTEMI

Večinske sisteme delimo na enokrožne in dvokrožne sisteme. Enokrožni večinski sistem najdemo v največjem številu držav. Država je razdeljena na enočlanske volilne enote. Zmaga tisti kandidat, ki dobi največ glasov. Ni potrebno, da dobi večino glasov vseh oseb, ki so glasovale, zato pravimo temu sistemu sistem relativne večine. Uporabljajo ga v Veliki Britaniji, v ZDA, Kanadi, Indiji, v številnih afriških in južnoameriških državah.

Dvokrožni sistem zagotavlja, da je izvoljen kandidat, ki ga v svoji volilni enoti podpira večina volivcev. V primeru, da nobeden od kandidatov ne osvoji večine v prvem krogu, se v drugem krogu pomerita prvouvrščena kandidata iz prvega kroga. Je tretji najpogostejši sistem na svetu; za enokrožnim večinskim sistemom in proporcionalnim sistemom na podlagi strankarskih list.

V večini primerov zmagovalni kandidat osvoji absolutno večino glasov, zato pravimo temu sistemu tudi večinski sistem z absolutno večino. Od zakonske formulacije je odvisno, ali se zahteva večina vseh oseb, ki so glasovale, ali pa večina vseh veljavnih glasovnic. Uporablja ga Francija, njene bivše kolonije v Afriki (Egipt), Kuba, Iran, Moldavija, Ukrajina, Belorusija...

Poseben primer večinskega sistema so sistemi z veččlanskimi enotami. Gre za enokrožni volilni sistem, kjer ima volivec toliko glasov, kolikor bo v določeni enoti izvoljenih kandidatov. Slabost tega je, da če volivec odda vse svoje glasove kandidatom iste stranke (»black vote«), lahko ena stranka osvoji celo vse sedeže. Tudi v Sloveniji je pri lokalnih volitvah v manjših občinah pogosto uporabljen ta sistem. Varianta tega sistema, po kateri bi se zagotovil vstop v zakonodajno telo tudi manjšim strankam, je sistem, po katerem ima volivec manjše število glasov, kot bo izvoljenih kandidatov v volilni enoti; t.i. sistem omejenega glasovanja, »limited vote system«. (Toplak, 2000)

Posebna varianta večinskega sistema v veččlanskih enotah je sistem, po katerem volivci glasujejo o strankah in ne o kandidatih (»block vote system«). Volivci v tem primeru lahko glasujejo le za zaprto strankarsko listo. Ta sistem daje zelo nesorazmerne rezultate. (Toplak, 2000)

Sistem alternativnega glasu (»alternative vote«) je razmeroma redek. Poznajo ga na primer v Avstraliji. Voli se v enočlanskih volilnih enotah, vendar pa volivec vse kandidate označi po vrstnem redu, kot mu najbolj ustrezajo. Najljubšega kandidata označi z »1«, naslednjega z »2« in tako dalje. (Toplak, 2000)

2.2 PROPORCIONALNI SISTEMI

Za razliko od večinskega izhaja proporcionalni sistem iz načela, da morajo dodeljeni predstavniki mandati procentualno ustrezati dobljenim glasovom na volitvah. V predstavniskem telesu naj bi bile zastopane vse politične skupine družbe in to v deležih, kot jih v družbi predstavljajo. Sistem naj bi zagotovil takšno sestavo parlamenta, v kateri bi se odražala politična struktura družbe. Čisti proporcionalni sistem ne pozna volilnih enot, saj je celotno ozemlje države ena volilna enota. Značilno za ta sistem je, da volivec ne odloča o posameznih kandidatih, pač pa o strankarskih listah.

Sistem je po svetu precej razširjen, uporabljajo ga skoraj vse države Zahodne Evrope. Sistemi se med seboj razlikujejo predvsem po načinu transformiranja glasov v predstavnške sedeže. Za to se uporabljajo različne matematične formule, kot so npr. Harejev, D'Hondtov, Imperialni sistem.

2.3 POLPROPORCIONALNI, MANJŠINSKI IN KOMBINIRANI SISTEMI

Sem uvrščamo sisteme, ki jih ni mogoče uvrstiti v nobeno od že omenjenih skupin. Zaradi pomanjkljivosti obeh že omenjenih sistemov države skušajo najti kombinacijo, ki bi združila pozitivne lastnosti obeh. Ponekod poskušajo z dvojnimi glasovanjem, kjer se polovica predstavnškega telesa voli po večinskem, druga pa po proporcionalnem sistemu. Drugod pa poskušajo v proporcionalni sistem uvesti elemente večinskega. (Toplak, 2000)

Sem bi lahko šteli tudi kumulirano glasovanje (»cummulative vote«), po katerem ima volivec toliko glasov, kot se v volilni enoti voli poslancev, sam pa se odloči, ali jih bo razdelil med vse kandidate ali pa bo dodelil vse glasove enemu. (Toplak, 2000)

Sistem, ki že sam po sebi zagotavlja predstavnštvo več strankam, je tudi t.i. sistem enega neprenosljivega glasu (»single non-transferable vote«). V tem sistemu ima v manjših veččlanskih enotah volivec pravico voliti le enega kandidata. Izvoljenih pa je več kandidatov. (Toplak, 2000)

3. VOLILNI SISTEMI PREDSTAVNIŠKIH TELES NA PRIMERIH POSAMEZNIH DRŽAV

3.1 VOLITVE ZAKONODAJNEGA TELESA V ZDA

V ZDA je zvezno zakonodajno telo zvezni kongres, ki je dvodomen. Prvi dom je predstavniški dom, drugi pa senat. Predstavniški dom je sestavljen iz 435 članov, ki so voljeni vsako parno leto za dveletni mandat. V prvem sklicu predstavniškega doma l. 1789 je bilo članov 65, eden na vsakih 30000 prebivalcev. Z rastjo prebivalstva se je večalo tudi število članov predstavniškega doma. Od leta 1913 dalje pa se je število ustavilo na 435. Vsaka država mora imeti najmanj enega predstavnika. Štetje prebivalstva se opravi vsakih deset let, na podlagi tega pa dobi država določeno število članov predstavniškega doma. Po ustavi se mora predstavniški dom sestati vsaj enkrat letno, in sicer tretjega januarja. Član predstavniškega doma mora biti star najmanj 25 let, biti mora državljan ZDA najmanj 7 let in v času izvolitve mora biti prebivalec volilne enote, v kateri je izvoljen. (Toplak, 2000)

Za namen volitev članov predstavniškega doma so Združene države Amerike razdeljene na 435 volilnih enot z enakim številom volivcev v vsaki od njih. Volitve potekajo po enokrožnem večinskem volilnem sistemu; kar pomeni, da je potrebna za izvolitev kandidata relativna večina vseh, ki so glasovali. Iz vsake volilne enote se uvrsti v predstavniški dom po en kandidat. Število zaporednih mandatov za člane predstavniškega doma ni omejeno in ponavadi ista oseba po izvolitvi dolgo obdrži svoj sedež v predstavniškem domu. Washington DC, kot glavno mesto ZDA, ne spada v nobeno od zveznih držav. V predstavniškem domu ima enega člana, ki pa nima pravice glasovati.

Senat, zgornji dom ameriškega kongresa, je sestavljen iz sto članov. Vsaka zvezna država ima v njem po dva predstavnika. Volilno enoto posameznega senatorja predstavlja celotno ozemlje njegove države. Senator mora biti star najmanj 30 let, mora biti državljan ZDA najmanj 9 let in ob volitvah mora biti prebivalec države, v kateri je izbran. (Toplak, 2000)

Mandat senatorja traja šest let. Volitve so vsaki dva leti, skupaj z volitvami v predstavniški dom, tako, da vsako drugo leto izvolijo polovico senatorjev. Ker pa volitve dveh senatorjev iz iste zvezne države ne potekajo ob istem času, voli senatorje ob vsakih volitvah dva tretjini

volivcev. S tem ne pride do nenadnih sprememb v članstvu senata, po drugi strani pa se vsaki dve leti navsezadnje le priredi razmerje senatorjev željam volivcev. Tudi volitve senatorjev potekajo po enokrožnem večinskem sistemu, po katerem je za izvolitev potrebna relativna večina glasov. (Toplak, 2000)

Sejam senata predseduje predsednik države, ki pa nima glasovalne pravice. Le v primeru enakega števila glasov »za« in »proti« odloči njegov glas. Če ostane zaradi kakršnegakoli razloga (odstop, smrt...) mesto senatorja prazno, oblast njegove zvezne države razpiše volitve za prosto mesto; to določa ustava ZDA, 17. amandma.

Zakonodajno telo zveznih držav je, podobno kot zvezni kongres, razdeljeno na senat in predstavniški dom. Nebraska je edina zvezna država z enodomnim zakonodajnim telesom. Število članov obeh domov, kot tudi volilni sistem, določa zakonodaja posamezne države. (Toplak, 2000)

Volitve v oba domova zakonodajnega telesa potekajo v vseh petdesetih državah po enokrožnem večinskem volilnem sistemu, podobno kot na zvezni ravni. Obstajata pa dve pomembni razliki. Prva so veččlanske volilne enote, ki jih pri volitvah v zvezni kongres ne poznamo. Kljub temu pa so tudi na ravni zveznih držav prej izjema kot pravilo. Druga razlika pa so volitve senata. Na ravni zveznih držav morajo biti tudi senatorji izvoljeni na približno enako število prebivalcev in torej ne velja analogija na zvezno oblast, kjer so vse države predstavljene s po dvema senatorjema ne glede na število prebivalcev.

V zgodovini je bilo tudi precej poskusov uvajanja proporcionalnega sistema, predvsem v petdesetih letih dvajsetega stoletja. Uveden je bil za volitve v 22 mestnih svetov. V večini primerov so ga že po nekaj letih zamenjali.

3.2 VOLILNI SISTEM FRANCIJE

Francija je od revolucije leta 1789 dalje neprestano menjavala svoj volilni sistem. Nestabilnost na področju volilnih sistemov se je končala z uvedbo dvokrožnega večinskega volilnega sistema v peti republiki l.1958. (Toplak, 2000)

577 poslancev francoskega parlamenta je voljenih v prav toliko enomandatnih volilnih enotah. V prvem krogu lahko zmaga kandidat le, če osvoji absolutno večino oddanih glasov in četrtno vseh registriranih volivcev v svoji enoti. V primeru, da noben od kandidatov ne osvoji toliko glasov, so vsi kandidati, ki so v prvem krogu osvojili 12,5% glasov vseh registriranih volivcev v enoti, uvrstijo v drugi krog. V drugem krogu za zmago ni potrebna absolutna večina. Zmaga kandidat, ki osvoji največ glasov. V praksi pa se običajno v drugi krog uvrstita le dva kandidata. Mandat poslanca traja pet let. (glej Toplak, 2000:28)

V francoskem sistemu je zanimiv institut nadomestnega poslanca. V primeru, da poslanec postane minister, mora svoj poslanski sedež odstopiti. Ob volitvah tako glas volivca za določenega kandidata pomeni tudi glas za substituta. (Toplak, 2000)

Drugi dom francoskega parlamenta, senat, predstavlja departmaje in kolonije, njegovi člani pa so voljeni posredno. Mandat senatorja traja 9 let. Vsake tri leta se obnovi tretjina članov senata.

3.3 VOLILNI SISTEM VELIKE BRITANIJE

Angleški parlament je sestavljen iz »House of Commons« (voljenega prvega doma) in »House of Lords« (drugega doma angleškega parlamenta). Lordsko zbornico sestavljajo plemiči, ki so svoj položaj podedovali, ljudje, ki jih imenuje vlada in imajo dosmrtni mandat in cerkveni funkcionarji. Temu naj bi sledila reforma, ko bi bili tudi člani lordske zbornice voljeni in naj bi predstavljali regijske interese.

Prvi dom pa je v celoti voljen. Število članov ni fiksno. V zadnjem času jih je okoli 650, tako da je angleški parlament eden največjih na svetu. V Veliki Britaniji ni volitev izvršilne veje oblasti, ni voljenega predsednika, prav tako tudi ni voljen drugi dom parlamenta. Tako je tudi v tem pogledu ena redkih izjem v svetu. (glej Toplak, 2000:29)

Volitve prvega doma parlamenta potekajo po klasičnem enokrožnem večinskem volilnem sistemu z relativno večino z enomandatnimi volilnimi enotami. Datum naslednjih volitev določi predsednik vlade, ki razpusti parlament in razpiše nove volitve. To lahko stori kadarkoli, edina omejitev je določba, po kateri pet let po prvi seji parlamenta njegov mandat avtomatsko preneha.

Aktivno volilno pravico volivec pridobi pri osemnajstih letih, pasivno pa pri enaindvajsetih. Pasivna volilna pravica je zelo omejena, tako ne morejo kandidirati duhovniki, bankrotirane osebe, javni uslužbenci...

3.4 VOLILNI SISTEM NEMČIJE

Nemčija uporablja sistem, ki je glede glasovanja kombiniran. Nemški sistem vsebuje tudi t.i. presežne mandate, ki še dodatno popravljajo disproporcionalnost. (glej Toplak, 2000:31)

Nemški volivec ima dva glasova. S prvim glasuje v enomandatni volilni enoti po enokrožnem večinskem sistemu. Tako volijo 328 članov Bundestaga, kar predstavlja polovico le-tega. Z drugim glasom izbira volivec med strankarskimi listami kandidatov. Liste so oblikovane za vsako deželo posebej, torej vsak kandidat lahko kandidira le v eni enomandatni enoti in le na eni listi. Rezultat tega drugega glasovanja določi število sedežev, ki jih posamezna stranka osvoji v Bundestagu. Razporeditev mest v Bundestagu je odvisna le od drugega glasovanja, s prvim glasom pa volivci lahko odločijo o posameznih kandidatih v svoji enoti.

Za razdelitev sedežev glede na osvojene druge glasove se uporablja Hare-Niemeyerjeva formula, pri tej pa so izvzete stranke, ki niso osvojile vsaj 5% glasov ali vsaj treh direktnih mandatov s prvimi glasovi. Za to razdelitev upoštevajo glasove celotne Nemčije, torej območje cele države predstavlja eno volilno enoto. Število sedežev, ki jih je določena stranka osvojila, se potem ponovno po isti formuli razdeli med deželne liste te stranke. (Toplak, 2000)

S tem je določeno, koliko sedežev pripada vsaki deželni listi vsake od strank. Če stranka osvoji npr. 4 mandate v neki deželi, so prvi štirje kandidati s te liste izvoljeni. V primeru, da je kateri izmed njih zmagal že v svoji enomandatni enoti, se na listi preskoči in je izvoljen naslednji kandidat z liste.

4. VOLILNI ZAKONI

Volilni zakoni so zakoni, ki urejajo procese, v katerih se volilne preference izražajo kot glasovi in v katerih so glasovi prevedeni v porazdelitev avtoritete oblasti (praviloma parlamentarnih sedežev) med tekmujoče politične stranke. (glej Gaber, 1996:38)

Delovanje volilnega sistema lahko razdelimo v tri faze:

- glasovanje kot opredelitev volivčeve vloge pri določanju izidov volitev
- oblika volilnih enot kot omejitveni dejavnik prevajanja glasov v sedeže
- volilne formule kot ključni dejavnik prevajanja glasov v sedeže

4.1. GLASOVANJE

Glasovanje sili volivca, da na neki način izbere med tekmujočimi strankami. Kategorično glasovanje zahteva od volivca, da se odloči, katera stranka mu je ljubša. V nekaterih primerih lahko svoje navedbe porazdeli med kandidate ene stranke ali med kandidate različnih strank. (glej Gaber, 1996:40)

Kategorično glasovanje je glasovanje za enega kandidata (v uporabi je v Ameriki, Veliki Britaniji, Franciji). Na glasovnicah mora volivec kategorično izbrati med kandidati za zakonodajno telo. Ti kandidati imajo bodisi strankarske oznake ali pa ne. Tudi preprosto glasovanje, za strankarsko listo, ki ga uporabljajo v mnogih evropskih sistemih, je kategorično, saj ne omogoča nobene porazdelitve mandata posameznega volivca med različne stranke. (Gaber, 1996)

Pri vrstilnem glasovanju lahko volivec razvrsti stranke, tako lahko reče, da mu je najljubša stranka A, nato stranka B in tako naprej. Primer vrstilnega glasovanja je glasovanje o alternativnih kandidatih, ki ga uporabljajo v Avstraliji za zvezno poslansko zbornico.

Kategorični sistemi speljejo vsak del volilne moči v doseg ene same stranke, medtem ko lahko vrstilno glasovanje razprši vsak del volilne moči med številne tekmujoče stranke. Skratka kategorično glasovanje koncentrira vsak najmanjši delček moči v enem prejemniku, vrstilni sistemi pa ne vodijo v tovrstno strnitev volilnega uspeha. Če ta razlika velja za

vsakega pripadnika volilnega telesa in če so drugi dejavniki stalni, bi lahko pričakovali, da bo kategorični sistem koncentriral moč v manjšem številu strank, vrstilni sistem pa jo bo razpršil na večje število strank. (glej Gaber, 1996:41)

4.2 VELIKOST VOLILNIH ENOT

Volilne enote so enote, v katerih se volilni izidi prevajajo v porazdelitev parlamentarnih sedežev. Te enote so ponavadi določene ozemeljsko, lahko pa so določene tudi po skupinah prebivalstva. V nekaterih primerih enota dodeljuje le en sedež, večina enot pa dodeljuje več kot en sedež. Število sedežev, ki pripadajo enoti, imenujemo tudi velikost volilne enote.

Nobene težave ni, če je dežela razdeljena v poljubno število medsebojno izključujočih se volilnih enot. Tudi države, ki imajo le eno enoto, niso problematične. Toda sistemi, ki imajo dve ravni volilnih enot in obe pokrivata isti prostor in prebivalstvo, postavljajo pred koncept velikosti volilne enote določene probleme. Pomen velikosti volilnih enot za odnos med volilnim zakonom in strankarskim sistemom je odvisen od »sorazmernosti« volilnega sistema – od stopnje izenačenosti deleža glasov vsake stranke in njenega deleža sedežev. (glej Gaber, 1996:43)

W.J.M. Mackenzie pravi: »Čim večje je število sedežev v volilni enoti, tem natančnejšo sorazmernost je mogoče doseči.« (Mackenzie, *Free Elections: An Elementary Textbook*, Rinehart and Company, New York 1958, str. 61). Hkrati velja, da večina nesorazmernosti pri porazdelitvi sedežev koristi velikim strankam in škoduje majhnim. Tedaj bodo male enote vodile h koncentraciji sedežev v že doslej močnih strankah, velike enote pa ne bodo imele tega koncentracijskega učinka in sedeži bodo ostali relativno razpršeni med manjše stranke. (glej Gaber, 1996:43)

Poleg velikosti volilnih enot, volilne formule, poznamo še druge razsežnosti, po katerih lahko razlikujemo volilne sisteme. Npr. dodatni sedeži – določeno število sedežev je rezerviranih za slabše zastopane stranke. S tem lahko popravimo odstopanja od sorazmernosti. Npr. volilni pragovi – vsedržavne volilne enote in dodatni sedeži zvišujejo sorazmernost in omogočajo predstavništvo celo majhnim strankam. Da pa majhne stranke ne bi prehitro dosegle izvolitev, so vse države z vsedržavnimi enotami uvedle najnižje pragove za predstavništvo, ki je določeno v terminih najmanjšega števila sedežev, osvojenih na ravni enote. (Gaber, 1996)

4.3 VOLILNE FORMULE

V vsaki volilni enoti je funkcija volilne formule v tem, da interpretira številčne podatke kot podlago za legitimno razdelitev parlamentarnih sedežev med tekmujoče stranke. Gre za vprašanje, koliko glasov vzpostavlja legitimno pravico do posamičnega sedeža v parlamentu. (glej Gaber, 1996:45)

Pri razpravi o volilnih formulah so pomembne naslednje spremenljivke (termini):

- (v); celotno število glasov, oddanih v kakšni volilni enoti
- (t); delež vsake stranke v celotnem številu glasov
- (m); celotno število sedežev, ki pripadajo vsaki enoti = velikost volilne enote
- (s); delež vsake stranke v celotnem številu sedežev

Poznamo tri glavne vrste volilnih formul:

- formulo absolutne večine
- formulo relativne večine
- formulo sorazmernega predstavnštva

4.3.1 FORMULA ABSOLUTNE VEČINE

Absolutno večino imamo takrat, ko je neka stranka dobila več glasov kot njena združena opozicija. Absolutno večino definiramo kot en glas več od polovice:

$$t = v/2 + 1$$

Ta formulacija je pravilna, le če je celotno število glasov parno. Če je neparno, presežek nad polovico ni ena, ampak ena polovica. Sistem absolutne večine se na parlamentarnih volitvah le

redko uporablja. Formula absolutne večine je na volitvah redka predvsem zaradi svojega notranjega nagnjenja k proizvodnji nerazrešljivih situacij, v katerih nobena stranka ne more osvojiti določenega sedeža. Jasno je, da na volitvah s čisto absolutno večino male stranke niti slučajno ne morejo zmagati. (Gaber, 1996)

4.3.2 FORMULA RELATIVNE VEČINE

Z relativno večino imamo opraviti takrat, ko posamezna stranka dobi več glasov kot njena posamezna najmočnejša tekmica, vendar ni nujno, da je dosegla večje skupno število kot združena opozicija. Relativna večina temelji na razmerju med vsemi glasovi, ki so jih stranke dejansko zbrale.

Stranka a ima relativno večino, če je : $t_a > t_b$

$$t_a > t_c$$

$$t_a > t_d \quad 47$$

Vse, kar velja, je zmaga v medstrankarskem tekmovanju. Glede sorazmernosti se sistemi relativne večine le slabo obnesejo. V skoraj vseh okoliščinah privedejo do večje nesorazmernosti kot sistemi absolutne večine ali sorazmernega predstavništva. Sistem relativne večine lahko v resnici nagradi močne stranke s podporo, ki je enakomerno razdeljena po volilnih enotah. Tako lahko stranka osvoji odločilno absolutno večino sedežev z manj kot polovico vseh glasov. (glej Gaber, 1996:48)

To kaže na naslednjo težavo v formulah relativne večine: glasovi nad minimalno potrebno količino, ki jih zbere stranka, so v nekem smislu zapravljeni. Prav vseeno je, če stranka na volitvah v neki enoti zmaga z nepričakovanim uspehom – zadostovalo bi tudi, če bi šlo za las.

4.3.3 FORMULA SORAZMERNEGA PREDSTAVNIŠTVA

Načelo sorazmernega predstavništva je preprosto: delež sedežev, ki jih dobi katerakoli stranka (s), mora biti enak deležu glasov, ki jih je prejela (t). To je načelo »sorazmernih deležev«: $s=t$
Če je na primer stranka dobila 30% vseh glasov, dobi 30% sedežev. To mora veljati za vse stranke v volilni enoti. To se uresniči le, če vsak parlamentarni sedež »stane« stranko, ki ga dobi, natančno in stalno število glasov. V vsaki volilni enoti s številom sedežev (m) in številom vseh glasov (v) mora biti ta stalni strošek (c): $c= v/m$

Zagovorniki sorazmernega predstavništva menijo, da ta formula predstavlja pravičen volilni red, v katerem so stranke naslovniki natančne in uniformne delitvene pravice. Vsak dobi, kar mu gre, nič več in nič manj. Razlikovalna poteza formul sorazmernega predstavništva v nasprotju s formulami absolutne in relativne večine je v tem, da legitimno pravico do parlamentarnih sedežev definirajo s sorazmernostjo deležev. Če naj stranka dobi sedež, mora

biti določeno število glasov, ki je sorazmerno vrednosti sedeža, ni pa ji treba dobiti absolutne ali relativne večine glasov v enoti. (glej Gaber, 1996:51)

V nadaljevanju bom definirala štiri glavne različice formule sorazmernega predstavništva.

4.3.4 D'HONDTOVA FORMULA NAJVIŠJEGA POVPREČJA

Izraz »povprečje« se nanaša na razmerje glasov in sedežev (t/s) pri katerikoli stranki. Tako dobimo »povprečni strošek« vsakega sedeža, ki ga ima obravnavana stranka.

$$\text{Povprečje} = t / (s+1)$$

t ; število vseh glasov, ki jih je stranka dobila

s ; število sedežev, ki jih že ima plus 1

Ker nobena stranka ob začetku nima nobenega sedeža, bo prvi imenovalec za vsako stranko 1. Ko stranka dobi en sedež, bo njen imenovalec na naslednji stopnji 2, neuspešne stranke pa ohranijo začetni imenovalec, ki je ena.

Postopek z najvišjim povprečjem bo prizadel manjše stranke. Pri manjši stranki, ki je dobila malo ali nič sedežev, bo ostanek predstavljal večji delež vseh njenih glasov. Pri večjih strankah, ki osvojijo več sedežev, je ta ostanek sorazmerno manj pomemben; povprečni »strošek« njenih sedežev bo nižji. Ta nesorazmernost je sestavni del postopka z najvišjim povprečjem. (glej Gaber, 1996:52)

Nesorazmernosti bodo najmanjše, če za imenovalec uporabimo naravna števila – 1,2,3...itn. To je najenostavnejša inačica postopka z najvišjim povprečjem, imenuje pa se po avtorju, Victorju d'Hondtu.

4.3.5 LAGUËJEVA FORMULA NAJVIŠJEGA POVPREČJA

V Laguëjevi inačici formule najvišjega povprečja se imenovalec, uporabljen na vsaki stopnji, povečuje takole:

- Laguëjevi imenovalci: 1; 3; 5; 7; - $(2m-1)$
- d'Hondtovi imenovalci: 1,2,3,4,... - m

Laguëjevo zaporedje imenovalcev se loči od d'Hondtove različice v :

- prvi imenovalec je za 40% večji
- relativne razdalje med točkami zaporedja so večje

Zdi se, da ta formula koristi srednje velikim strankam s tem, da zmanjšuje prednosti, ki jih v vseh postopkih z najvišjim povprečjem dosejajo največje stranke, in z dvigovanjem praga na katerem majhne stranke osvojijo svoj prvi sedež. Omejevanje prednosti velikih strank očitno izhaja iz progresivno višjega stroška za sedeže – to je rezultat Laguëjevega zaporedja imenovalcev. Onemogočanje predstavništva majhnih strank pa je posledica višjega stroška za prvi sedež (1,4 enote namesto 1 enote). Ta formula je danes v uporabi na Švedskem, Norveškem. (glej Gaber, 1996:54)

4.3.6 FORMULA NAJVEČJEGA OSTANKA

Postopek z največjim ostankom se začne z računanjem »kvote«, ki služi kot začetna »cena« vsakega sedeža.

$$\text{kvota } (q) = v/m$$

Formula nam pove koliko glasov moramo odšteti od skupnega števila glasov vsake stranke (t) za vsak sedež, ki ga ta stranka dobi. Sprva dobi vsaka stranka toliko sedežev, kolikokrat gre kvota q v njeno skupno število glasov.

$$s = t/q \quad \text{začetna delitev}$$

Za vsako celo število v dobljenem količniku je stranki dodeljen en sedež. Če so na tej točki razdeljeni vsi sedeži v neki enoti (m), potem je postopek končan. Ker pa se to v praksi ne zgodi, se preostali sedeži dodelijo strankam z največjimi ostanki glasov. Prvi »preostali« sedež dobi stranka, ki ima največji ostanek, drugega dobi stranka z drugim največjim ostankom; in tako naprej, dokler zaloga sedežev ni izčrpana.

Formula največjega ostanka bo verjetno dala rezultate, ki so bolj sorazmerni od tistih, ki jih daje formule najvišjega povprečja. Manjše stranke pridobijo, ker je prag, na katerem dobijo prvi sedež, po tej formuli znižan. Formule največjega ostanka najdemo na Danskem, v Izraelu, v Italiji, Luksemburgu.

4.3.7 HAROVA FORMULA ENEGA PRENOSLJIVEGA GLASU

Vsaka od do sedaj obravnavanih formul predpostavlja, da je bilo uporabljeno glasovanje za strankarske liste. Harova formula nasprotno predpostavlja, da je bilo uporabljeno glasovanje o alternativnih kandidatih.

Harova formula je zelo zapletena in se uporablja le na volitvah v irski spodnji dom. Ker imamo za analizo na voljo le irski primer, natančna primerjava z drugimi formulami ni možna.

4.3.8 KOMBINIRANE FORMULE

Volilni sistemi s kompleksno oblikovanimi enotami omogočajo kombinirano rabo dveh formul, vsake na svoji ravni. Razlike med formulami postanejo nejasne, če dovolimo, da se spreminja velikost enot. Učinkovanje vsake od teh formul bo bolj podobno učinkovanju drugačne formule v enako veliki enoti, kot pa učinkovanju iste formule v povsem različno velikih enotah. (glej Gaber, 1996:58)

Zdi se, da do sorazmernih rezultatov najtežje privedejo sistemi relativne večine; sistemi absolutne večine so nekako sredinski, najbolj pa se sorazmernosti približajo formule sorazmerne predstavnosti.

5. VOLILNI SISTEMI IN STRANKARSKI SISTEMI

Zveza med volilnimi in strankarskimi sistemi je močna. Sistemi relativne večine v volilni enoti z enim sedežem so naklonjeni ohranjanju dveh prevladujočih strank. Dvostrankarski sistemi so ugodni za vzdrževanje metode relativne večine, ki obema glavnima strankama daje veliko prednost pri ohranjanju njune prevlade pred napadi tretjih strank. Večstrankarski sistem bo verjetno vzdrževal sorazmerno predstavništvo, saj bi bil prehod k metodi relativne večine za stranke bolj tvegan.

Douglas W. Rae je proučeval povezavo med volilnim in strankarskim sistemom. Ugotovil je, da vsi volilni sistemi vodijo k presežnemu predstavništvu večjih in premajhnemu predstavništvu majhnih strank. Ločiti moramo tri vidike te težnje:

- vsi volilni sistemi dajejo nesorazmerne rezultate
- vsi volilni sistemi zmanjšujejo efektivno število parlamentarnih strank v primerjavi z efektivnim številom strank na volitvah
- vsi volilni sistemi lahko, če uporabimo Raejev izraz, »proizvajajo« parlamentarno absolutno večino strank, ki niso dobile absolutne podpore volivcev.

V sistemih relativne večine naj bi bilo efektivno število strank nizko, v sistemih absolutne večine višje, še višje pa v delno sorazmernih sistemih in najvišje v sorazmernem predstavništvu.

Tabela 5.1: Efektivna števila parlamentarnih strank in strank na volitvah, zmanjšanja efektivnih števil strank in odkloni od sorazmernosti v državah, razvrščenih po volilnih sistemih med leti 1945 in 1980.

	Efektivno število parlamentarnih strank	Efektivno število strank na volitvah	Zmanjšanje števila strank (%)	Indeks nesoraz- mernosti (%)
Relativna in absolutna večina				
ZDA	1,9	2,1	6,3	5,6
Kanada	2,4	3,1	20,6	8,1
Avstralija	2,5	2,8	7,2	5,6
Sorazmerno predstavništvo				
Avstrija	2,2	2,4	7,5	2,0
Nemčija	2,6	2,9	9,3	2,1
Belgija	3,7	4,1	10,0	2,2
Danska	4,3	4,5	4,5	0,9
Sorazmerno predstavništvo				
Italija	3,5	3,9	11,1	2,2
Izrael	4,7	5,0	6,6	1,1
Luksemburg	3,3	3,6	9,4	3,2
Švica	5,0	5,4	7,4	1,5
Irska	2,8	3,1	9,6	2,4
Nizozemska				

Vir: (1996) Gaber, Slavko, Volilni sistemi. Krt, Ljubljana, str. 77

Tabela prikazuje, da je največje nasprotje med sistemi relativne večine in sorazmernim predstavništvom; povprečno efektivno število strank pri prvih je 2,1 in pri drugih 3,8, kar je skoraj dvakrat več.

Četrty stolpec tabele kaže, da vsi volilni sistemi dajejo rezultate, ki so do neke mere nesorazmerni, različne so stopnje nesorazmernosti od nizkega povprečja 0,9% na Danskem do visokega povprečja 5,6% v Zda in Avstraliji.

Povprečni indeks nesorazmernosti pri sistemih relativne in absolutne večine je višji kot pri sistemih sorazmernega predstavništva. Podrobnejši pregled pokazateljev nesorazmernosti v sistemih sorazmernega predstavništva nam pokaže, da so, po eni strani, vse vrednosti razmeroma nizke – niti en sam sistem ne kaže indeksa, ki bi bil blizu najnižjemu indeksu v sistemih relativne in absolutne večine. Toda po drugi strani še vedno opazimo raznolikost, ki jo lahko razložimo s pojmi vsedravnih enot in dodatnih sedežev. V demokracijah, kjer to poznajo, Danska, Avstrija, Nemčija, Izrael, Nizozemska, je indeks nesorazmernosti le 1,5%, medtem ko je v ostalih sistemih sorazmernega predstavništva 2,4%. Kar se tiče različnih formul sorazmernega predstavništva, spreminjajočih se velikosti volilnih enot, uporabe dodatnih sedežev in ravni volilnih pragov, je natančne učinke zelo težko določiti – ne poznamo dovolj primerov, da bi preverili vse te spremenljivke.

Nesorazmernost, ki je značilna za vse volilne sisteme, favorizira večje stranke in diskriminira manjše. Posledica tega je, da vsi volilni sistemi vodijo k zmanjšanju efektivnega števila strank. Čeprav je zmanjšanje efektivnega števila strank splošen učinek volilnih zakonov, je ta težnja dosti močnejša v sistemih relativne in absolutne večine kot v sistemih sorazmernega predstavništva. (Gaber, 1996)

Težnja volilnih sistemov, da dajejo nesorazmerne rezultate, ki favorizirajo velike stranke, postane še bolj pomembna, ko stranke, ki ne uspejo zbrati absolutne večine glasov, dobijo absolutno večino sedežev. To omogoči oblikovanje vlad, kjer ima absolutno večino ena stranka. Rae pravi, da je taka absolutna večina »proizvedena«, tj., umetno ustvarjena s pomočjo volilnega sistema. Sorazmerno predstavništvo le redko privede do proizvedenih absolutnih večin. Zlasti v tem oziru je sorazmerno predstavništvo bistveni element konsenzualne demokracije, sistemi relativne in absolutne večine pa bistveni element večinske demokracije. (glej Gaber, 1996:82)

Noben volilni sistem ne more dati povsem sorazmernih rezultatov. Parlamenti imajo določeno število sedežev in deleži sedežev, ki jih dobijo različne stranke, skoraj nikdar ne morejo biti matematično enaki njihovim deležem glasov.

6. VPLIV UPORABE RAZLIČNIH VOLILNIH SISTEMOV NA SESTAVO DRŽAVNEGA ZBORA REPUBLIKE SLOVENIJE

V tem delu bom poskušala z empiričnimi podatki prikazati vpliv uporabe različnih volilnih sistemov na sestavo Državnega zbora RS. Rezultate volitev bom primerjala na način, da bom primerjala volitve z različnimi parametri, ki definirajo volilni sistem, in sicer:

- Ugotavljala bom izide glasovanja na volitvah leta 1992 – po volilnih enotah in okrajih. Primerjala bom rezultate dobljene z uporabo Harejevega in Droopovega količnika volilne enote.
- spreminjanje prohibitivne klavzule, tj. praga za vstop strank v parlament oziroma za sodelovanje strank v drugi delitvi mandatov, primer volitev 1992
- uporaba drugačne volilne formule za izračun mandatov posameznih strank; primerjava volitev leta 1996 in leta 2000

6.1 VOLITVE LETA 1992

Volitve leta 1992 so potekale na podlagi Zakona o volitvah v državni zbor, ki je takrat določal:

- proporcionalni volilni sistem; za dodelitev mandatov se uporabljajo proporcionalne formule, in sicer Harejev količnik v prvi delitvi mandatov in d'Hondtov sistem za drugo delitev mandatov
- Država je razdeljena na osem volilnih enot, v katerih se voli enajst poslancev, na podlagi splošne volilne pravice, ter dve posebni volilni enoti, v katerih na podlagi posebne volilne pravice volijo po enega predstavnika italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti. Volilne enote so oblikovane v skladu z načelom, da se en poslanec voli na približno enako število prebivalcev.
- Zakon določa, da se za volitve 88 poslancev uporablja pozicijsko glasovanje. Vsaka volilna enota je razdeljena na 11 okrajev, v katerem vsaka lista (stranka), ki nastopa na nivoju volilne enote, postavlja svojega kandidata; to pomeni, da so volitev pri glasovanju personificirane. Iz vsake enote naj bi bilo izvoljenih 11 poslancev.

- Volilni sistem vsebuje prohibitivno klavzulo, in sicer za drugo dodelitev mandatov – v drugi delitvi sodelujejo tiste stranke, ki bi dobile vsaj 3 mandate od 88 v primeru, če bi bila država ena volilna enota in bi se uporabljal d'Hondtov sistem dodelitve mandatov.

Tabela 6.1: Uradni izidi volitev v RS leta 1992

	%g	S	%S
LDS	23,46	22	25,00
SKD	14,51	15	17,05
ZLSD	13,58	14	15,91
SNS	10,02	12	13,64
SLS	8,69	10	11,36
DS	5,01	6	6,82
ZS	3,70	5	5,68
SDSS	3,34	4	4,55
SSS	2,75	0	0,00
ND-SG	2,18	0	0,00
SOPS	1,60	0	0,00
LS	1,52	0	0,00
LDSS	1,42	0	0,00
SNEOD	1,36	0	0,00
KS-DS	1,14	0	0,00
ZZP	0,85	0	1,14

Vir: Golobič v Gaber (1996: 308)

- %g = delež glasov stranke na volitvah l.1992
- S = skupno število sedežev
- %S = odstotek sedežev od skupno 88 sedežev

Z uvajanjem **volilnih enot** se ponavadi skuša doseči v okvirih splošne reprezentance tudi posebno predstavništvo lokalnih interesov, pri čemer gre bodisi za predstavnike lokalnih teritorialnih enot, na katere je razdeljena država (npr. na občine, dežele), ali pa se izključno za oblikovanje predstavniških organov oblikujejo posebne teritorialne enote. V Sloveniji je za potrebe volitev v državni zbor oblikovanih 8 volilnih enot, v katerih naj bi se volilo po 11 poslancev. (Golobič v Gaber, 1996)

V nadaljevanju bom preizkusila dva različna sistema proporcionalnega sistema. Primerjala bom rezultate dobljene z uporabo:

- **Harejevega količnika volilne enote**
- **Droopovega količnika volilne enote**

Tabela 6.2: Rezultati volitev v parlament RS leta 92, predstavljeni na podlagi Harejevega količnika volilne enote

	%g	S	%S
LDS	23,46	21	23,86
SKD	14,51	15	17,05
ZLSD	13,58	15	17,05
SNS	10,02	9	10,23
SLS	8,69	9	10,23
DS	5,01	8	9,09
ZS	3,70	4	4,55
SDSS	3,34	4	4,55
SSS	2,75	2	2,27
ND-SG	2,18	0	0,00
SOPS	1,60	0	0,00
LS	1,52	0	0,00
LDSS	1,42	0	0,00
SNEOD	1,36	0	0,00
KS-DS	1,14	0	0,00
ZZP	0,85	1	1,14

Vir: Golobič v Gaber (1996: 321)

Za razliko od tedanjega volilnega sistema bi bili v parlamentu zastopani tudi SSS in ZZP, pri čemer velja poudariti, da bi slednja pridobila mandat ravno zaradi velike koncentracije njenih volivcev v eni izmed volilnih enot, ne bi pa bila zastopana Narodnodemokratska stranka, kljub temu da ima več kot dvakratno število glasov ZZP.

Tabela 6.3: Rezultati volitev v parlament RS l. 92, predstavljeni na podlagi uporabe Droopovega količnika volilne enote

	%g	S	%S
LDS	23,46	24	27,27
SKD	14,51	15	17,05
ZLSD	13,58	15	17,05
SNS	10,02	10	11,36
SLS	8,69	9	10,23
DS	5,01	7	7,95
ZS	3,70	3	3,41
SDSS	3,34	2	2,27
SSS	2,75	2	2,27
ND-SG	2,18	0	0,00
SOPS	1,60	0	0,00
LS	1,52	0	0,00
LDSS	1,42	0	0,00
SNEOD	1,36	0	0,00
KS-DS	1,14	0	0,00
ZZP	0,85	1	1,14

Vir: Golobič v Gaber (1996: 322)

V primerjavi z uporabo Harejevega količnika ugotavljamo drugačno distribucijo sedežev, predvsem v korist največje stranke, medtem ko najmanjšim strankam, ki pridejo v poštev za dodelitev mandatov in ki obsegajo teritorialno približno enake deleže glasov, sistem povzroča njihovo podzastopanost.

UGOTOVITEV: Droopov količnik v primerjavi z Harejevim povzroča drugačno distribucijo sedežev v parlamentu, in sicer predvsem v korist največjih strank.

Tabela 6.4: Sestava parlamenta leta 92 glede na D'Hondtovo metodo in prohibitivno klavzulo.

	d3	d5
LDS	25	28
SKD	16	17
ZLSD	15	16
SNS	11	12
SLS	9	10
DS	5	5
ZS	4	0
SDSS	3	0
SSS	0	0
ND-SG	0	0
SOPS	0	0
LS	0	0
LDSS	0	0
SNEOD	0	0
KS-DS	0	0
ZZP	0	0

Vir: Golobič v Gaber (1996: 326)

- d3 = d'Hondtova metoda in 3% prag
- d5 = d'Hondtova metoda in 5% prag

*Posamezne kratice v tabelah pomenijo:

- DS – Demokratska stranka
- KS-DS – Krščanski socialisti in Delavska stranka
- LS – Liberalna stranka
- LDSS – Liberalno demokratska stranka Slovenije
- ND-SG – Narodni demokrati in Slovenska gospodarska stranka
- SLS – Slovenska ljudska stranka
- SNS – Slovenska nacionalna stranka
- SKD – Slovenski krščanski demokrati
- SDSS – Social demokratska stranka Slovenije
- SSS – Socialistična stranka Slovenije
- SOPS – Slovensa obrtno podjetniška stranka
- SNEOD – Stranka neodvisnih
- ZLSD – Združena lista – Social demokratov
- Zs – Zeleni Slovenije
- ZZP- Zveza za Primorsko

Prohibitivna klavzula je prag, ki ga morajo prestopiti stranke za vstop v parlament. V praksi se uporablja prag v dveh situacijah, in sicer kot prag za vstop v parlament ali kot prag za delitev mandatov pri uporabi metode poravnavanja (t.i. druga delitev mandatov). Ne glede na to v kateri fazi delitve mandatov se uporablja, je prag navadno izražen kot določen uspeh, ki ga mora stranka izkazati na volitvah. Pri nas je uveljavljen prag pri volitvah v državni zbor, in sicer za drugo delitev mandatov.

UGOTOVITEV: S pragom lahko uravnavamo število strank, ki so v parlamentu, kar je navadno tudi cilj zakonodajalcev, v primeru ko se uvajajo prohibitivne klavzule. Proporcionalni volilni sistem z nacionalno določenim pragom zmanjšuje število parlamentarnih strank. Število strank se zmanjša že v predvolilnem obdobju, ker se stranke raje odločajo za oblikovanje predvolilnih koalicij. Še bolj pa vplivata na zmanjševanje strank v parlamentarni areni kombinirani in večinski volilni sistem.

6.2 PRIMERJAVA VOLITEV, VOLILNEGA SISTEMA LETA 96 Z LETOM 2000

6.2.1 ZNAČILNOSTI UPORABE VOLILNEGA SISTEMA NA DRŽAVNOZBORSKIH VOLITVAH LETA 1996

Sistem razdeljevanja mandatov je potekal na dveh stopnjah. Na prvi so se razdeljevali mandati na ravni volilne enote, in sicer po sistemu Harejeve kvote. Na drugi stopnji so se mandati razdeljevali na ravni celotne države, in sicer po sistemu d'Hondtovega količnika.

1. STOPNJA: SISTEM HAREJEVE KVOTE

Na tej stopnji se število vseh glasov, oddanih v določeni volilni enoti, deli s številom poslanskih mest, ki naj bi jih ta enota dobila; torej 11. Rezultat, torej kvota, je enaka 9,09% glasov, oddanih v določeni enoti. Vsaka stranka, ki to kvoto doseže, pridobi eno direktno poslansko mesto. Stranka, ki doseže dve kvoti (18,18%), pridobi dve direktni poslanski mesti itd...

Tabela 6.5: Državnozbornske volitve iz leta 1996 – primer volilne enote 3:

Skupno oddanih glasov	115105 glasov
En direktni mandat (9,09%)	12789,4 glasov
Dva direktna mandata (18,18%)	25578,9 glasov

Vir: <http://www.gov.si/rvk/>

Tabela 6.6: Državnozbornske volitve iz leta 1996 – primer volilne enote 3:

Stranka	LDS	SLS	SDS	SKD	ZL	Desus	SNS
Glasov	37104	25479	23305	12051	15635	3242	5947
Direktni mandati	2	1	1		1		
Ostanek glasov	11525,1	12689,6	10515,6	12051	2846	3242	5947

Vir: <http://www.gov.si/rvk/>

Postopek, prikazan za volilno enoto 3, se opravi tudi v vsaki od ostalih sedmih volilnih enot. Tako je bilo leta 1996 razdeljenih 52 direktnih poslanskih mandatov, in sicer: 20 LDS, 13 SLS, 10 SDS, 4 SKD, 4 ZL, 1 Desus in 0 SNS. Preostalih 36 sedežev je bilo razdeljenih na drugi stopnji.

2. STOPNJA: SISTEM D'HONDTOVEGA KOLIČNIKA

Kot je razvidno iz tabele 6.5 , je ob razdelitvi direktnih mandatov veliko glasov ostalo neizkoriščenih (glej ostanek glasov v tabeli volilne enote 3). Vsi ti ostanki glasov za posamezno stranko iz vseh osmih volilnih enot se na tej stopnji seštevajo.

Tabela 6.7: Delitev mandatov na drugi stopnji

količnik	LDS	SLS	SDS	SKD	ZL	Desus	SNS
1	45672	50730	47395	54825	46869	34923	34422
2	22836	25365	23697,5	27412,5	23434,5	17461,5	17211
3	15224	16910	15798,3	18275	15623	11641	11474
4	11418	12682,5	11848,8	13706,3	11717,3	8730,8	8605,5
5	9134,4	10146	9479	10965	9373,8	6984,6	6884,4
6	7612	8455	7899,2	9137,5	7811,5	5820,5	5737
7	6524,6	7247,1	6770,7	7832,1	6695,6	4989	4917,4
8	5709	6341,3	5924,4	6853,1	5858,6	4365,4	4302,8
OSVOJENI MANDATI	5	6	6	6	5	4	4
DIREKTNI SEDEŽI (iz prve stopnje)	20	13	10	4	4	1	
SKUPAJ	25	19	16	10	9	5	4

Tako je leta 1996 LDS imela 45672 glasov ostanka, SLS 50730 glasov ostanka, SDS 47395 glasov ostanka... Ti ostanki se po sistemu D'Hondtovega količnika delijo z zaporednimi števili 1, 2, 3, 4, ... Prvo poslansko mesto dobi SKD (54825:1), naslednje dobi SLS (50730:1), potem SDS...

6.2.2 Značilnosti uporabe volilnega sistema na državnozborskih volitvah leta 2000

S spremembo ustave julija 2000 je prišlo do dveh bistvenih sprememb v slovenskem volilnem sistemu. Prva sprememba je sprememba prve stopnje razdelitve mandatov, kjer je Harejevo kvoto zamenjala Droopova kvota. Druga sprememba je sprememba glede D'Hondtove razdelitve mandatov. Tu se po novem ne upoštevajo več le ostanki glasov, pač pa vsi glasovi.

1. STOPNJA: SISTEM DROOPOVE KVOTE

Najenostavnejše je Harejevo kvoto primerjati z Droopovo. Po Harejevi se je število glasov posamezne stranke delilo z 11, po Droopovi pa se z 12. Matematično pa se glasi formula Droopove kvote tako:

Glasovi / 12 = DROOPOVA KVOTA

Torej, če je bilo v neki enoti oddanih 100 000 glasov, je neka stranka po Harejevi kvoti osvojila sedež z 1/11, torej z 9090,9 glasovi. Po Droopovi kvoti pa ga osvoji že z 8334,3 glasovi. Smisel je torej v tem, da se čim več glasov razdeli že na prvi stopnji.

2. STOPNJA: SISTEM D'HONDTOVEGA KOLIČNIKA

Tukaj poteka delitev s števili 1, 2, 3, 4, ...tako kot po starem sistemu, le da ne pridejo v poštev le ostanki glasov pač pa vsi glasovi. S tem se doseže večja sorazmernost, večja proporcionalnost.

Najprej odmislimo vse stranke, ki niso presegle praga štirih odstotkov. Tako nam ostane osem strank, te bodo torej parlamentarne stranke v obdobju 2000-2004. Po sistemu D'Hondtovega količnika (upoštevajo vse glasove, ki jih je določena stranka osvojila) se med te stranke razdeli 88 sedežev. Tako LDS dobi 34 sedežev, SDS 14 sedežev, ZLSD 11, SLS 9, NSi 8 ter SMS, SNS in Desus po 4.

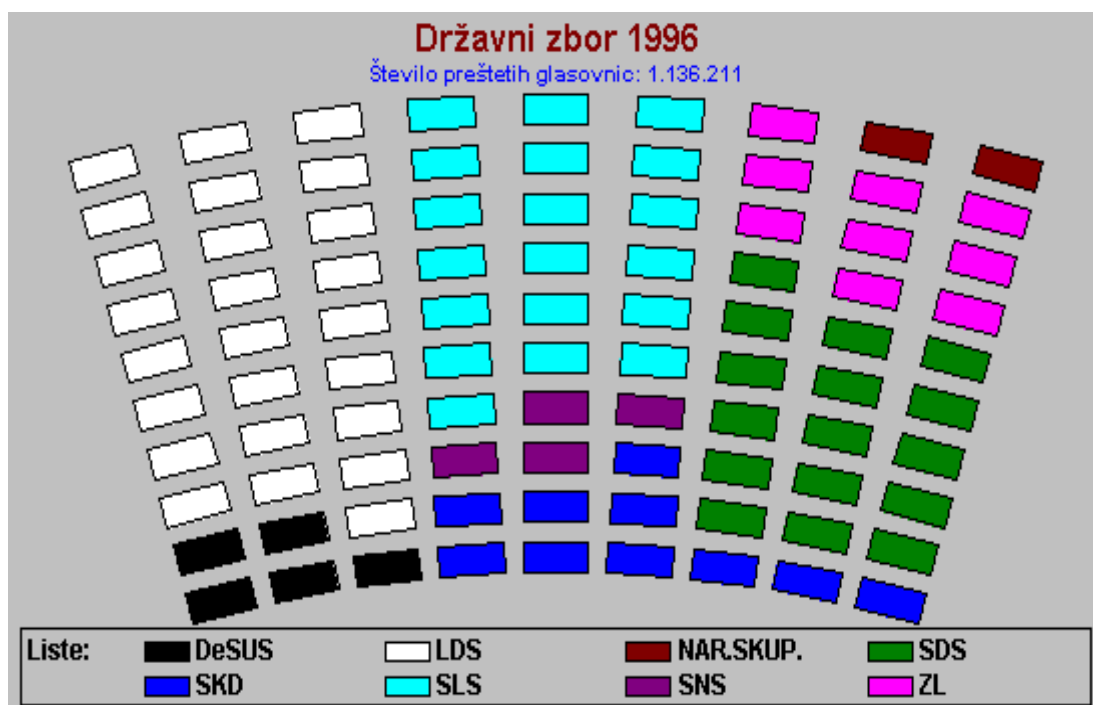
V enoti, kjer je določena stranka osvojila 8,33% (Droopov količnik), ji pripade en direktni mandat. Tega dobi kandidat, ki je od vseh kandidatov v tej enoti osvojil največji delež glasov v svojem okraju (gledajo se procenti in ne glasovi). Kjer je stranka osvojila 16,67%, dobi dva direktna mandata, za 25% tri direktne mandate itd. Tako je LDS dobila 30 direktnih mandatov, SDS je osvojila 11 direktnih mandatov, SLS 6, NSi 4, ZLSD 9. Skupaj je bilo razdeljenih 60 direktnih mandatov.

Ostalo je še 28 mandatov, ki so »indirektni«. LDS dobi 4, SDS 3, NSi 4, ZLSD 2, SLS 3, SMS 4, SNS 4, DeSUS 4. Le ti se dodelijo v tiste enote, kjer je posamezna stranka imela največji ostanek nad Droopovim količnikom (8,33%) oz. njegovim večkratnikom. SMS na primer, ki ni dobil nobenega direktnega mandata, dobi 4 indirektno v tistih enotah, kjer je dobila največ glasov. Iz vsake od teh enot pride v DZ tisti kandidat, ki je bil v okviru svoje enote najboljši.

Tabela 6.8: Rezultati parlamentarnih volitev leta 1996

Kandidatna lista	Število glasov	Odstotek
LDS - Liberalna demokracija Slovenije	288.783	27,01 %
SLS - Slovenska ljudska stranka	207.186	19,38 %
SDS - Socialdemokratska stranka Slovenije	172.470	16,13 %
SKD - Slovenski krščanski demokrati	102.852	9,62 %
ZL - Združena lista socialnih demokratov	96.597	9,03 %
DeSUS - Demokratična stranka upokojencev Slovenije	46.152	4,32 %
SNS - Slovenska nacionalna stranka	34.422	3,22 %
DS - Demokratska stranka Slovenije - Demokrati Slovenije	28.624	2,68 %
ZELENI - Zeleni Slovenije	18.853	1,76 %
SOPS - Slovenska obrtniško podjetniška stranka - Stranka centra	12.335	1,15 %
SF - Slovenski forum in deželni stranki: Zveza za Primorsko, Zveza za Gorenjsko	11.383	1,06 %
LS - Liberalna stranka	7.972	0,75 %
NSD - Nacionalna stranka dela	5.827	0,54 %
ZA - Zelena alternativa Slovenije - Zelena alternativa	5.602	0,52 %
RZS - Republikanska zveza Slovenije, Republikanci Slovenije, Republikanci	5.071	0,47 %
KPS - Komunistična partija Slovenije	5.027	0,47 %
KSU - Krščansko socialna unija	4.767	0,45 %
SND - Slovenska nacionalna desnica	3.327	0,31 %
DEUS-LZS - Domoljubna enotna upokojenska stranka - Liga za Slovenijo	2.025	0,19 %
NS - Nova stranka	1.104	0,10 %
NPS - Naprej Slovenija	886	0,08 %
SED - Stranka enakopravnih dežel	541	0,05 %

Vir: <http://www.gov.si/rvk/>

Vir: <http://www.gov.si/rvk/>

Zanimivost parlamentarnih volitev leta 1996 je, da so stranke SKD; SLS in SDS (t.i. pomladne stranke) dobile skupno 45,13% glasov volivcev. Ostale stranke, ki so prišle v parlament, pa le 43,58% glasov volivcev. Tako naj bi pomladne stranke imele tudi večino v parlamentu. Vendar je bil državni zbor z obema poslancema narodnosti vred razdeljen na pol. Po razdelitvi mandatov so stranke »pomladne koalicije« tako dobile le 45 poslanskih sedežev, kar je le polovica sedežev v parlamentu. Izkazalo se je, da izbira predstavnikov manjšin vpliva na volilni sistem oziroma na razdelitev sedežev v parlamentu in celo še več; vpliva celo na vzpostavitev strankarskih razmerij v parlamentu.

7. ŠTUDIJA PRIMERA: DRŽAVA HRVAŠKA

7.1 PROCES TRANZICIJE POLITIČNEGA SISTEMA

Hrvaška je bila v Jugoslaviji v posebnem položaju zaradi etnično mešane strukture prebivalstva. Dobro četrtino republike je naseljevalo srbsko prebivalstvo, ki je vedno nasprotovalo pogledom o resnični avtonomiji Hrvaške. Tako se je prizadevanje za odpravo komunističnega sistema močno prepletalo tudi z nacionalnimi emancipacijskimi težnjami Hrvatov, ki so pri nekaterih protikomunističnih silah prehajale že v pravi hrvaški nacionalizem, ki je govoril o odpravljanju privilegijev srbskega prebivalstva. Stranka HDZ – Hrvaška demokratska skupnost pod vodstvom Franja Tuđmana je od jeseni 1989 hitro pridobivala vpliv in je na volitvah maja 1990 nastopila sama proti prenovljenim komunistom in tudi proti novim sredinskim liberalno-demokratskim strankam. HDZ je dobila absolutno večino in je s svojim voditeljem takoj po zmagi ubrala pot nacionalizma in polpredsedniškega režima. (Prunk, 2000: 49)

Demokracija na Hrvaškem se ni utrdila. Prehod k demokraciji ni sprožil soglasja med glavnimi političnimi akterji. Večina opozicijskih strank ni podpirala niti volilnega sistema iz leta 1990 niti volilnih sistemov po letu 1990. Sredi leta 1999 se je prvič po letu 1990 pojavila resna razprava o volilnem sistemu in o potrebi po doseganju vsaj delnega soglasja o tem vprašanju. Večina opozicijskih strank ima v volilnih programih že vse od leta 1990 vključen tudi predlog o spremembi odnosov med zakonodajno in izvršilno vejo oblasti. (Čular, 2000: 213)

Posebnost hrvaškega strankarskega sistema je predvsem v tem, da se je od leta 1990 naprej razvijal znotraj demokratičnega sistema, ki je kazal precejšnjo stopnjo negotovosti, zato nekateri avtorji trdijo, da v hrvaškem primeru sploh ne moremo govoriti o demokraciji. (Pusič v Čular, 2000: 212)

Na volitvah v letih 1990 in 92 se je več kot štirideset strank potegovalo za sedež v spodnjem domu parlamenta. Delitve in združevanja strank, pa tudi prehodi posameznikov ali celotnih frakcij iz ene v drugo stranko, so bili skoraj vsakodnevni pojavi. Kljub velikemu številu strank, ki so se potegovale za sedeže v spodnjem domu parlamenta, se je vanj v vsakem

volilnem obdobju redno uvrščalo le od 10 – 12 strank. Če pa odštejemo stranke, ki so pridobile le en sedež in predstavnika manjšin, pridemo do sedmih strank, ki so v letih 1992 in 95 zasedale veliko večino sedežev v spodnjem domu in v letih 93 in 97 vse sedeže v zgornjem domu parlamenta. Najbolj dramatične spremembe so se zgodile pred letom 1994, obrobne stranke so namreč slej kot prej zginile s prizorišča. (Čular, 2000: 215)

7.2 VOLILNI SISTEMI NA HRVAŠKEM

Nosilec zakonodajne veje oblasti je hrvaški parlament Sabor. Način demokratičnega prehoda je tudi na Hrvaškem pomembno vplival na izbiro eno-ali večdomnega parlamenta in še posebno na izbor volilnega sistema. **Sabor** je dvodomno predstavniško telo; hrvaška ustava, sprejeta v decembru leta 1990 je uvedla dvodomnost

- **predstavniški dom** (zastupnički dom), v katerem se uveljavljajo politični interesi
- **županijski** (regijski) **dom** kot predstavništvo teritorialnih interesov. Republika Hrvaška je razdeljena na 20 regij (županij) in mesto Zagreb.

Predstavniški dom opravlja predvsem zakonodajno funkcijo ter funkcijo nadzora nad delom vlade, nima pa vpliva na njeno oblikovanje. Predstavniški dom ima najmanj 100 in največ 160 predstavnikov, ki so izvoljeni na neposrednih volitvah za dobo štirih let. Drugi dom sodeluje pri opravljanju zakonodajne funkcije, predlaga v sprejem zakone, daje mnenja in ima možnost, da pred razglasitvijo nekega zakona zahteva, da predstavniški dom o njem še enkrat odloča (suspenzivni veto). Županijski dom ima 68 predstavnikov. 63 jih je izvoljenih na neposrednih volitvah – iz vsake regije in mesta trije predstavniki, do pet predstavnikov doma regij (iz skupine za državo posebej zaslužnih državljanov) pa ima pravico imenovati predsednik republike.

Prvih deset let hrvaške samostojnosti je bilo zaznamovanih s **polpredsedniškim sistemom** ter posledično s pretirano koncentracijo pristojnosti v rokah predsednika republike. Po parlamentarnih in predsedniških volitvah izvedenih januarja 2000 pa je Hrvaška z ustavnimi spremembami, sprejetimi 9. novembra 2000, uvedla **parlamentarni sistem** organizacije državne oblasti. Proti ustavnim spremembam je glasovalo 35 poslancev HDZ. Sprejete ustavne spremembe so bile izdelane na podlagi predlogov delovnih skupin takratnega

hrvaškega predsednika Stipeta Mesića in takratnega premiera Ivice Račana. Ustavne spremembe so prinesle delitev pristojnosti med predsednika republike in vlado. Predsednik je še vedno ostal poveljnik hrvaških obrambnih sil in zastopnik Hrvaške v tujini. Skupaj z vlado odloča o zunanji politiki in o razpustitvi parlamenta. Predstavniški dom Sabora lahko razpusti na zahtevo vlade.² Predsednik razpisuje parlamentarne volitve, referendum, podeljuje odlikovanja, priznanja. Prav tako je v njegovi pristojnosti objava miru in vojne.

Ne le za Hrvaško, ampak za vse nekdanje jugoslovanske republike, je značilno, da so v prvem desetletju po izvedbi prvih demokratičnih in svobodnih volitev preizkusile številne modele volilnih sistemov. V prvih sedmih letih demokracije so bili na Hrvaškem preizkušeni kar trije različni modeli volilnih sistemov z enim samim parom zaporednih volitev izpeljanih po enakem volilnem sistemu (v zgornji dom parlamenta). To so:

- **Dvokrožni absolutni večinski volilni sistem** – v letu 1990
- **Dve različici kombiniranih volilnih sistemov** – v letu 1992 in 1995
- **Proporcionalni volilni sistem z nacionalno določenim pragom** – leta 2000

Tabela 7.1: Ustavne izbire v Sloveniji in Hrvaški po osamosvojitvi

država	politični sistem	enodmnost-dvodmnost
Slovenija	parlamentarni	nepopolna dvodmnost
Hrvaška	polpredsedniški	dvodmnost

Na Hrvaškem so leta 1990 potekale volitve v vse tri zbere skupščine v okviru večinskega sistema. (V Sloveniji je bil za družbenopolitični zbor izbran proporcionalni sistem, za druga dva zbora republiške skupščine pa večinski.) Na Hrvaškem je nova HDZ z 41,5% zbranih glasov na volitvah v družbenopolitični zbor pridobila 67,5% mandatov – to pomeni več kot dve tretjini poslanskih sedežev. Izbrani večinski volilni sistem je utrdil oblast prevladujočih strank. Vloga opozicije je bila oslABLJENA. V Sloveniji je zmagala koalicija Demos. V Sloveniji je proporcionalni sistem zagotavljal vstop v politiko večjemu številu strank. Na Hrvaškem pa so vodilne stranke ostale na oblasti še dolgo-tudi s pomočjo volilnega sistema. HDZ, vodilna opozicijska sila prejšnjega sistema, je na prvih volitvah aprila in maja 1990 – prvi krog je bil aprila, drugi pa maja, izvedenih na podlagi večinskega sistema, dosegla zmago nad reformiranimi komunisti.

¹ Več o spremembi hrvaške ustave glej: <http://www.nn.hr/sluzbeni-list/sluzbeni/index.html>.

Dosegla je večino v vseh treh zborih hrvaške skupščine:

- 67,5% sedežev v družbenopolitičnem zboru
- v vseh zborih pa 58% sedežev

Levi blok, tim. Reformirane stranke – Stranka demokratične prenove (SDP) in Hrvaška socialistična stranka (SSH), je dobil 78 sedežev v vseh treh zborih skupaj. Druge stranke, ki so prišle v skupščino, so se povezale v Koalicijo narodne sloge (KNS) – Hrvaška demokratska stranka (HDS), Hrvaška seljačka stranka (HSS) in nekatere druge stranke. Stranke koalicije so dobile 23 sedežev v vseh zborih. Četrto skupino je predstavljala Srbska demokratska stranka (SDS) s petimi predstavniki, ki so se kmalu po volitvah umaknili s političnega prizorišča. Petnajst sedežev so dobili neodvisni poslanci. (Zajc, 2001: 33)

Tabela 7.2: Mandati v hrvaški skupščini leta 1990

Politične stranke	sedeži			
	Družbenopolitični zbor	Zbor občin	Zbor združenega dela	skupaj
HDZ	55	70	83	208
SKH-SDP	12	23	38	74
SSH	2	1	1	4
SKH-SDP/SSH	5	12	6	23
KNS	2	3	6	11
HDS	1	3	7	11
HSS	-	-	1	1
SDS	1	3	1	5
NEODVISNI	1	-	14	15
SKUPAJ	80	115	157	352

Vir: (2001) Zajc, Drago, Demokratični prehodi II. FDV, Ljubljana, str.34

Naslednje parlamentarne volitve so potekale leta 1992. K zmagi HDZ na teh volitvah ji je deloma pomagal tudi **mešani (kombinirani) volilni sistem**:

- **60 poslancev se voli po proporcionalnem načelu** na podlagi strankarskih list v eni vsedrjavni volilni enoti; mandate so razdelili po d'Hondtovi metodi med stranke, ki so prestopile prag 3% glasov.
- **60 poslancev je bilo izvoljenih po večinskem načelu** v unonominálnih volilnih enotah (Šeks idr.1992,7)
- 13 sedežev je bilo na podlagi odločitve ustavnega sodišča dodeljenih predstavnikom srbske manjšine, ki so bili izbrani iz strankarskih list, ne glede na prag

V predstavniški dom je prišlo še pet predstavnikov drugih manjšin. Predstavniški dom je tako imel 138 članov. Na teh volitvah je prišlo do nekaterih sprememb v strankarski sestavi predstavniškega doma, v katerega je uspelo priti le šestim strankam. HDZ je na volitvah dobila skupaj 85 mest oziroma 62 odstotno večino, kar ji je omogočalo, da je predstavniški dom uporabljala za potrjevanje svojih odločitev.

Tabela 7.3: Dobljeni glasovi in mandati v predstavniškem domu; volitve 1992

Politične stranke	leto 1992			
	Delež glasov (v %)	Število sedežev (proporcionalni sistem)	Število sedežev (večinski sistem)	Skupno število sedežev
HDZ	43,7	31	54	85
Koalicij HSS,IDS HNS,HKDU,SBHS	-	-	-	-
HSLŠ	17,3	12	1	14
SDP	5,4	3	-	11
IDS,RDS,DA	4,3	2	4	6
HNS	6,5	4	-	6
HSP	6,9	5	-	5
HSS	4,1	3	-	3
Neodvisni	-	-	-	5
Manjšine-SNS	-	-	-	3
Skupne liste	-	-	-	-
skupaj		60	60	138

Vir: (2001) Zajc, Drago, Demokratični prehodi II. FDV, Ljubljana, str.36

Leve stranke so doživele poraz. Le SDP je s 5,4% glasov uspelo ponovno priti v predstavniški dom, kjer ji je pripadlo 11 sedežev. HDS, HKDS, in SDSH, ki so na prejšnjih volitvah bile stranke koalicije, so izgubile parlamentarni status. Druga najmočnejša stranka je na teh volitvah postala HSLS, ki je dobila 17,2% glasov in 14 sedežev. Na volitvah je sodelovala tudi nova srbska stranka SNS, ki ni dobila dovolj glasov. V predstavniški dom je prišla s pomočjo odločitve ustavnega sodišča. Spremembe v razmerju moči med parlamentarnimi strankami so deloma potrdile tudi volitve v drugi dom hrvaškega parlamenta, v županijski dom. Na teh volitvah je prvič prišlo do povezovanja med sredinskima strankama HSLS in HNS ter prenovljeno SDP. Tudi na teh volitvah je premočno zmagala HDZ. (Zajc, 2001: 34,35).

Tretje predčasne volitve v oktobru 1995 so imele namen še bolj utrditi vladavino HDZ. Potekale pa so po precej spremenjenem volilnem zakonu. Še bolj je bilo poudarjeno **proporcionalno načelo**:

- **80 poslancev** v poslanskem domu je bilo voljenih po **proporcionalnem sistemu**
- **28 poslancev** po **večinskem sistemu** v 28 volilnih enotah
- zmanjšano je bilo število sedežev za srbsko manjšino, in sicer iz 13 na 3
- uveden je bil poseben skupinski glas za predstavnike hrvaške diaspore, ki so lahko volili 12 poslancev
- zvišan je bil tudi **prag** za vstop strank v poslanski dom iz 3% na **5%**, koalicije dveh strank so morale zbrati 8% glasov, koalicije treh strank pa 11% glasov

Na teh volitvah je prag prestopilo samo pet strank. HDZ je ponovno postala vodilna stranka v parlamentu, na drugem mestu je pristala koalicija petih opozicijskih strank: kmečke HSS, istrske IDS, narodne HNS, kršćansko-demokratske HKDU in slavonsko-baranjske SBHS. Tretja stranka je postala liberalna HSDS, četrta prenoviteljska SDP, peta pa radikalna HSP.

Tabela 7.4: Dobljeni glasovi in mandati v predstavniškem domu; volitve 1995

Politične stranke	1995			
	Delež glasov (v %)	Število sedežev (proporcionalni sistem)	Število sedežev (večinski sistem)	Skupno število sedežev
HDZ	45,2	42	54	75
Koalicij HSS,IDS HNS,HKDU,SBHS	18,2	16	-	16
HSLŠ	11,5	10	1	11
SDP	8,9	8	-	9
IDS,RDS,DA	-	-	4	1
HNS	-	-	-	-
HSP	5,0	4	-	4
HSS	-	-	-	-
Neodvisni	-	-	-	-
Manjšine-SNS	-	-	-	7
Skupne liste	-	-	-	4
skupaj		80	28	127

Vir: (2001) Zajc, Drago, Demokratični prehodi II. FDV, Ljubljana, str.36

V obdobju med drugimi volitvami v predstavniški dom leta 1995 in tretjimi leta 2000 se je stranka HDZ še bolj uveljavila na vseh področjih družbenega življenja. Opaziti je bilo izrinjanje drugih strank iz medijev in drugih pritiskov na opozicijske stranke. Tako je zelo veliko, kar 24 poslancev predstavniškega doma prešlo v HDZ. Opoziciji in mednarodni skupnosti (Svetu Evrope) tako tudi ni uspelo doseči spremembe volilne zakonodaje, ki je hrvaškimi državljanom v tujini (hercegovskim Hrvatom) zagotavljala 12 poslanskih sedežev v poslanskem domu. Tudi po volitvah leta 1995 je Hrvaška ostala centralizirana enostrankarska država s karizmatičnim voditeljem, skratka ostala je država, ki prave demokracije ni poznala. (Zajc, 2001: 36)

Četrte volitve v predstavniški dom so potekale januarja 2000. Izvedene so bile po **proporcionalnem načelu** in so odpravile enostrankarsko oblast. V septembru 1999 je bil namreč na Hrvaškem sprejet nov zakon o volitvah v predstavniški dom. (Zakon o izborima

zastupnika u Hrvatski državni sabor – Narodne novine št. 116/99). Tudi HDZ je podprla proporcionalni volilni sistem, in sicer iz razloga, da ne bi na volitvah izgubila po večinskem volilnem sistemu ampak po proporcionalnem:

- v desetih volilnih enotah se je volilo 140 poslancev po proporcionalnem volilnem sistemu; za delitev mandatov se uporablja proporcionalne volilne formule
- glasuje se o strankarskih listah
- volilni prag je bil 5%

Delitev mandatov:

- skupno število glasov, ki jih je dobila vsaka lista se deli s števili od 1 do 14
- od vseh rezultatov je štirinajsti rezultat po vrsti skupni delilec, s katerim se deli skupno število glasov vsake liste
- vsaka lista dobi toliko mest, kolikorkrat skupno število njenih veljavnih glasov vsebuje ta delitelj

Podpora HDZ se je namreč na teh volitvah zelo zmanjšala. Podpora HDZ se je zmanjšala od 45,2% glasov in 75 sedežev leta 1995 na 24,3% glasov in 46 sedežev. Zmagala je opozicijska koalicija, ki so jo sestavljali Račanovi prenovitelji (SDP), Budiševi liberalci (HSLs) z dvema regionalnima strankama – Primorsko-Goranskim savezom (PGS) in Slavonsko-baranjsko hrvaško stranko (SBHS) ter štiri manjše stranke – Tomčičeva kmečka HSS, Gotovčeva liberalna LS, Čačićeva narodna HNS in Jakovčičeva istrska IDS.

Predstavniki šestih strank koalicije so v februarju 2001 sklenili, da bodo županijski dom ukinili s spremembo ustave. Med razlogi so predvsem visoki stroški glede na njegove pristojnosti in učinkovitost. Vpliv regij na odločanje naj bi se sicer ohranil s tem, da bi moral predstavniki dom še enkrat odločati o zakonih, ki zadevajo lokalno samoupravo, če se z njimi ne bi strinjala več kot tretjina županijskih skupščin. (Zajc, 2001: 37)

Veliko avtorjev govori kar o dveh obdobjih demokratizacije na Hrvaškem, ker od formalnega prevzema novega političnega sistema naprej ni prišlo do nadaljnjih procesov modernizacije in zato tudi obstaja verjetnost, da se bo proces demokratizacije odvil še enkrat. Zslediti je namreč komentarje, da je Hrvaška z izidi parlamentarnih volitev 3.1.2000 razbila hegemonijo vladajoče HDZ in si tako ponovno utrla pot v že v letu 1990 obljubljeni demokraciji. Poudarek na večinskem volilnem sistemu v letih 1990, 1992, 1995 je dajal prednost večjim strankam, predvsem HDZ. Pogoste, hitre, nenadne spremembe volilnega zakona so slabo vplivale na volivce, predvsem na njihovo zaupanje.

Tabela 7.5: Dobljeni glasovi in mandati v predstavniškem domu; volitve 2000

Koalijske stranke	Odstotek glasov	151 sedežev s diasporo in predstavniki manjšin	
		število	%
Koalicija SDP-HSLS (vklj.PGS in SBHS) Sedeži dodeljeni:	40,8	71	47,0
- SDP		44	29,1
- HSLS		24	15,9
- PGS		2	1,3
- SBHS		1	0,7
HDZ	24,3	46	30,5
Koalicija HSS-LS-HNS-IDS (vklj.AHS) Sedeže dodeljeni:	15,5	24	15,9
- HSS		16	10,6
- LS		2	1,3
- HNS		2	1,3
- IDS		4	2,6
Koalicija HSP-HKDU Sedeži dodeljeni:	5,28	5	3,3
- HSP		4	2,6
- HKDU		1	0,7
Druge stranke	13,9	-	-
Narodne manjšine		5	3,3
SKUPAJ	100,0	151	99,9

Vir: (2001) Zajc, Drago, Demokratični prehodi II. FDV, Ljubljana, str.38

Tabela 7.6: Število parlamentarnih strank glede na volilni sistem v Sloveniji, na Hrvaškem, v BiH, Srbiji, Makedoniji in v Črni gori

volilni sistem	Država 1.volitve	Število strank 1.volitve	Država 2.volitve	Število strank 2.volitve	Država 3.volitve	Število strank 3.volitve	Država 4.volitve	Število strank 4.volitve
proporcionalni brez volilnega praga	Slovenija	9	Slovenija	8	Slovenija	7		
			BiH	6	BiH	10	BiH	14
			Srbija	9	Srbija	7	Srbija	8
proporcionalni s pragom	Črna gora	4	Črna gora	5	Črna gora	5	Črna gora	5
							Slovenija	8
							Hrvaška	4
kombinirani	BiH	9	Hrvaška	7	Hrvaška Makedonija	5 6		
večinski	Hrvaška	7						
	Makedonija	5	Makedonija	7				

Vir: (2001) Lajh in Fink Hafner, Demokratični prehodi II. FDV, Ljubljana, str.118

V Sloveniji je bil proporcionalni volilni sistem s 4% pragom uveden za četrte volitve, na Hrvaškem pa 5% prag prav tako za četrte volitve. V Sloveniji volilni prag ni prinesel pravega učinka, saj je v parlament vstopilo 8 strank, celo več kot na volitvah leta 1996. Na Hrvaškem pa je bilo ravno obratno, saj se je število parlamentarnih strank zmanjšalo na štiri. Jasno je, da je bila odločilna tudi višina volilnega praga. Volilni prag na Hrvaškem je bil 5%, medtem ko je bil pri nas le 4%.

Kot je razvidno iz tabele 7.6 ima zvrst volilnega sistema pričakovane učinke glede prepustnosti. Število strank, ki so vstopile v parlament, je očitno večje v državah s proporcionalnim sistemom brez volilnega praga kot v državah s proporcionalnim volilnim sistemom s pragom, s kombiniranim volilnim sistemom ali z večinskim volilnim sistemom. Seveda obstajajo tudi izjeme. Tako so na primer prve volitve izvedene v Srbiji po večinskem volilnem sistemu, omogočile vstop v parlament kar 15 strankam.

Na Hrvaškem je bil na volitvah leta 1992 uporabljen kombiniran volilni sistem. Skušali so doseči večjo strankarsko agregacijo in spodbuditi predvolilne koalicije. Pri obeh ciljih so bili neuspešni. V parlament je vstopilo sedem strank. Leta 95 so poudarili proporcionalno načelo in zvišali prag na 5%. V parlament je vstopilo pet strank. Večinski volilni sistem je bil na Hrvaškem uporabljen na prvih volitvah. V parlament je takrat prišlo kar sedem strank. Na tretjih in četrth volitvah jih je kljub spremembam volilnega sistema prišlo bistveno manj strank v parlament.

Čeprav je očitno, da je mogoče z volilnimi pravili učinkovati na strankarsko areno, je hkrati tudi res, da se stranke učijo politike in tudi prilagajajo spreminjajočim se politično institucionalnim pravilom. Dem. Prehodi 1, konsolidacija slovenske strankarske arene v primerjalni perspektivi. (Fink-Hafner, Krašovec, 2000: 172)

23. novembra 2003 so na Hrvaškem potekale pete parlamentarne volitve. Promocija strank pred volitvami je bila tako močna, da jo je bilo fizično nemogoče spremljati, ne da bi se ti politika uprla. Na malih zaslonih so se vrstili predstavniki strank in strančic, neodvisni kandidati, čudne koalicije, skratka šlo je za predvolilno preobilico informacij. Osnovni spopad je potekal med HDZ in Račanovim SDP (prenovljeni komunisti). Za položaj poslanca se je potegovalo več kot 5000 kandidatov.

- v desetih volilnih enotah se je volilo 140 poslancev (v vsaki volilni enoti 14 poslancev)
- volilni prag v vsaki enoti je bil 5%; samo tiste liste, ki so dobile 5% vseh veljavnih glasov, pridejo v poštev pri delitvi mandatov
- svoje zastopnike so izvolili tudi predstavniki izseljencev, med katerimi je bilo v volilnem imeniku največ Hrvatov iz BIH

Na novembrskih parlamentarnih volitvah je prepričljivo zmagala Hrvaška demokratska skupnost Iva Sanaderja. Volilni poraženci pa so bili socialni demokrati Ivice Račana. HDZ je zmagala v osmih volilnih enotah, pridobila si je 66 mandatov, socialni demokrati 34, Narodna stranka Vesne Pusić enajst, koalicija HSLS-DC tri, koalicija Libra-LS-IDS devet, HSP osem, stranka upokojencev tri, koalicija HSS-HDSS devet. Hrvaški volivci so se odločili spremeniti oblast. Po štirih letih leve koalicije se je v vlado vrnila HDZ. Tako je HDZ po štirih letih spet postala najmočnejša politična sila na Hrvaškem. Osem poslancev so dobile manjšine.

Tabela 7.7: Izidi zadnjih hrvaških parlamentarnih volitev leta 2003

stranka	sedeži v saboru
HDZ	66
SDP	34
HNS	11
HDSS/HSS	10
Libra/LS/IDS	9
HSP	8
manjšine	8
HSU	3
HSLs-DC	3
skupaj	152

Vir: Delo (26. november 2003)

HDZ bo na oblasti bolj ali manj sama, saj je Demokratični center z enim poslancem, edina stranka, s katero so sklenili koalicijski sporazum. Novi hrvaški premier je postal Ivo Sanader, ki je od predsednika Stjepana Mesića dobil mandat za sestavo nove vlade. Oblikoval je manjšinsko desno-sredinsko vlado.

Sanader si je že pred oblikovanjem nove vlade zagotovil poleg 66 poslanskih glasov HDZ še 10 dodatnih poslanskih glasov, in sicer 3 glasove upokojenske stranke, 3 glasove manjšincev, med katerimi je tudi Bošnjak Šemso Tanković, ki zastopa tudi Slovence, pa 2 glasova HSLs, glas Vesne Škare Ožbolt iz DC in glas edinega poslanca Hrvaške kmečko-ljudske stranke Iva Lončarja. Podporo pri izvolitvi vlade mu je izkazal tudi predstavnik italijanske manjšine Furio Radin.

Sanaderjeva vlada je osma hrvaška vlada po osamosvojitvi. Novo hrvaško vlado, ki ima 14 ministrov, je ob izvolitvi podprlo kar 88 poslancev od 152, 29 jih je bilo proti in 14 vzdržanih. Proti vladi so glasovali poslanci socialnih demokratov Ivice Račana, ljudske stranke Vesne Pusić in Istrskega demokratičnega sveta Ivana Jakovčića. V novi vladi je 13 članov HDZ, ministrica za pravosodje iz Demokratičnega centra in nestranskarski minister.

Splitski sociolog Zoran Malenica v Slobodni Dalmaciji napoveduje, da je pred Hrvaško obdobje družbene in politične nestabilnosti. Ustavljeni bodo pozitivni procesi, ki so se zgodili v zadnjih letih in država bo spet imela težave v mednarodni skupnosti. Po njegovem mnenju je odločitev volivcev tvegana, saj ni dovolj argumentov, da bi verjeli v veliko preobrazbo HDZ. Zlasti zato, ker nimajo dovolj novih ljudi, ki bi bili jamstvo za novo politiko. (Delo, 26. nov. 2003)

Politične stranke na Hrvaškem, ki so omenjene v prispevku:

- ASH – Socialdemokratska akcija Hrvaške. Je naslednica SSH (Hrvaške socialistične stranke)
- HDZ – Hrvaška demokratična zveza
- HND – Hrvaški neodvisni demokrati. Leta 94 se je odcepila od HDZ
- HNS – Hrvaška narodna stranka
- HSLS – Hrvaška socialno-liberalna stranka. Leta 1990 je bila vodilna sila koalicije KNS.
- HSP – Hrvaška stranka prava
- HSS – Hrvaška kmečka stranka. Deluje brez prekinitev od leta 1904.
- IDS – Istrski demokratični zbor
- KNS – Koalicija narodnega sporazuma. Koalicija, ki so jo na volitvah leta 1990 sestavljale HDS (Hrvatska demokratska stranka), HKDS (Hrvaška krščanskodemokratska stranka), HSLS in SDH (Socialdemokratska stranka Hrvaške).
- SDP – Socialdemokratska stranka Hrvaške
- Novi Sabor 1995. Je volilna koalicija petih strank, ki so jo sestavljale HNS; HKDU; HSS; IDS; in SBHS (Slavonjsko-baranjska hrvaška stranka)
- HSLS-DC – koalicija Hrvaške socialno-liberalne stranke z demokratičnim centrom
- Libra/LS/IDS – Istrski demokratični zbor, Libra in Liberalna stranka
- HSS-HDSS – Hrvaška kmečka stranka in Hrvaška demokratska kmečka stranka

8. SKLEP

V svoji nalogi sem poskušala opozoriti na izjemen pomen volilnih sistemov na sestavo predstavniškega telesa. Potrdila se je moja prva hipoteza, da izbira volilnega sistema vpliva na število strank v parlamentu in prav tako tudi na število sedežev, ki jih dobijo posamezne stranke.

Da majhne stranke ne bi prehitro dosegle izvolitev v parlament, so države uvedle najnižje prage za predstavništvo, ki so določeni v najmanjšem odstotku glasov ali v najmanjšem številu mandatov osvojenih na ravni enote. Potrdila se je tudi moja druga hipoteza, ki pravi, da volilni prag zapira vstop v parlament manjšim strankam, saj z volilnim pragom lahko uravnavamo število strank v parlamentu. Število parlamentarnih strank je večje v državah s proporcionalnim volilnim sistemom brez nacionalno določenega praga, kot pa v državah s kombiniranim ali večinskim volilnim sistemom.

Zveza med volilnimi in strankarskimi sistemi je močna. Sistemi relativne večine v volilni enoti z enim sedežem težijo k ohranjanju dveh prevladujočih strank. Tako so dvostrankarski sistemi ugodni za vzdrževanje metode relativne večine, ki glavnima strankama daje prednost. Večstrankarski sistem vzdržuje sorazmerno predstavništvo, saj bi bil prehod k metodi relativne večine za stranke bolj tvegan. V sistemih relativne večine je učinkovito število strank nizko, v sistemih absolutne večine višje, v sistemih sorazmernega predstavnštva pa najvišje. Vsi volilni sistemi pa vodijo k zmanjšanju učinkovitega števila strank.

Izkazalo se je, da do sorazmernih rezultatov (sorazmernost volilnega sistema-stopnja izenačenosti deleža glasov vsake stranke in njenega deleža sedežev) najtežje privedejo sistemi relativne večine, najbolj pa se sorazmernosti približajo formule sorazmernega predstavnštva.

V nalogi sem na primeru volitev v parlament republike Slovenije leta 1992 preizkusila tudi dva različna sistema proporcionalnega sistema. Primerjala sem rezultate delitve mandatov z uporabo Droopovega in Harejevega količnika. Ugotovila sem, da Droopov količnik v primerjavi z Harejevim povzroča drugačno distribucijo sedežev v parlamentu, in sicer v korist največjih strank. V nadaljevanju naloge se je izkazalo tudi, da Droopova kvota na prvi stopnji delitve mandatov omogoča, da se več mandatov razdeli že na prvi stopnji. Na drugi stopnji

delitve mandatov je pomembno, da se upoštevajo vsi glasovi in ne le ostanki glasov, saj se s tem doseže večja sorazmernost, večja proporcionalnost.

V drugem delu naloge sem prikazala primer države Hrvaške, za katero je značilno, da je tako kot ostale države Balkana preizkusila različne modele volilnih sistemov. To so: absolutni večinski, kombinirani in proporcionalni volilni sistem z nacionalno določenim pragom. Poudarek na večinskem volilnem sistemu leta 90, 92 in 95 je dal prednost večjim strankam, predvsem HDZ. Na prvih volitvah je bil uporabljen večinski volilni sistem. V parlament je prišlo kar sedem strank. Leta 92 so na Hrvaškem potekale volitve po kombiniranem volilnem sistemu. V parlament je prav tako vstopilo sedem strank. Na tretjih in četrth volitvah je kljub spremembam volilnega sistema prišlo v parlament bistveno manj strank. Četrte volitve so potekale po proporcionalnem volilnem sistemu – HDZ je doživela poraz, saj je na prejšnjih volitvah zmagovala tudi s pomočjo volilnega sistema. V primeru Hrvaške, glede na zbrane podatke, ne morem govoriti o povezavi med večinskim volilnim sistemom in manjši prepustnosti strank v parlament. Vsekakor je to posledica tega, da se stranke znajo prilagajati spreminjajočim se pravilom igre.

Na volitvah v predstavniški dom Hrvaške leta 1992 je ob 3% volilnem pragu prišlo v parlament sedem strank. Leta 95 je bil prag zvišan na 5% in je v parlament prišlo le 5 strank, leta 2000 pa je ob 5% volilnem pragu uspelo priti v parlament le 4 strankam. To potrjuje tezo, da volilni prag uravnava število strank v parlamentu. Ob višjem pragu manjše stranke težje osvojijo sedeže v parlamentu.

Za izgraditev volilnega sistema je bistvenega pomena, da smo pri tem pozorni na to, da lahko z izbiro enega volilnega sistema ali pa s kombinacijo več volilnih formul, volilnih enot in prohibitivne klavzule dosežemo enake učinke.

9. LITERATURA

Knjige in pravni viri:

Brandt, Neven, Bandelj, Mirko. 1996. Volilna zakonodaja Avstrije, Francije, Italije, Nemčije, Španije, Švice. Urad predsednika vlade RS, Ljubljana.

Čular, Goran. 2000. Institucionalizacija strankarskega sistema v nekonsolidirani demokraciji: primer Hrvaške, v: Danica Fink-Hafner, Miro Haček (ur.) Demokratični prehodi I: Slovenija v primerjavi s srednjeevropskimi postsocialističnimi državami. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, str. 211-234.

Fink-Hafner D., Krašovec A. 2000. Konsolidacija slovenske strankarske arene v primerjalni perspektivi, v: Danica Fink-Hafner, Miro Haček (ur.) Demokratični prehodi I: Slovenija v primerjavi s srednjeevropskimi postsocialističnimi državami. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, str. 155-174.

Fink-Hafner D., Lajh D. 2001. Primerjalni vidik konsolidacije strankarskih aren v nekdanjih jugoslovanskih republikah, v: Danica Fink-Hafner, Miro Haček (ur.) Demokratični prehodi II: Slovenija v primerjavi s srednjeevropskimi postsocialističnimi državami. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, str. 113-135.

Golobič, Marko. 1996. Vpliv uporabe različnih volilnih sistemov na sestavo Državnega zbora Republike Slovenije, v: Slavko Gaber (ur.), Volilni sistemi. Krt, Ljubljana, str. 305-347.

Grad, Franc. 2000. Parlament in vlada. Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana.

Grad, Franc. 2002. Predpisi o volitvah 2002. Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana.

Kavčič, Igor, Grad, Franc. 2003. Ustavna ureditev Slovenije. GV založba, Ljubljana.

Prunk, Janko. 2000. Tranzicijske poti v Sloveniji in srednjeevropskih državah v letih 1989-1992/1993, v: Danica Fink-Hafner, Miro Haček (ur.) Demokratični prehodi I: Slovenija v primerjavi s srednjeevropskimi postsocialističnimi državami. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, str. 43-57.

Statistični letopis Republike Slovenije, Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana 1996.

Statistični letopis Republike Slovenije, Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana 1998.

Statistični letopis Republike Slovenije, Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana 2000.

Toplak, Jurij. 2000. Volilni sistem in oblikovanje volilnih enot. Nova revija, Ljubljana.

Ustava Republike Hrvaške, Narodne novine, št. 28/2001.

Ustava Republike Slovenije, Uradni list RS, št. 33/9

Zajc, Drago. 1994. The Formation of Parliamentary Coalitions in Slovenia and the Functioning of the first Democratic Parliament, v: Attila Agh (ur.), The Emergence of East central European Parliaments: The First Steps, Hungarian Centre of Democracy Studies Foundation. Budapest, str. 97-107.

Zajc, Drago. 2000. Institucionalna konsolidacija novih parlamentov v Srednji Evropi in Sloveniji, v: Danica Fink-Hafner, Miro Haček (ur.) Demokratični prehodi I: Slovenija v primerjavi s srednjeevropskimi postsocialističnimi državami. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, str. 135-153.

Zajc, Drago. 2001. Demokratične volitve in prehod v nekaterih novih državah na območju nekdanje Jugoslavije, v: Danica Fink-Hafner, Miro Haček (ur.) Demokratični prehodi II: Slovenija v primerjavi s srednjeevropskimi postsocialističnimi državami. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, str. 17-50.

Zakošek, Nenad. 1994. The Croatian Parliament During the Period of Democratic Transition: Constitutional and Policy Aspects, v: Attila Agh (ur.), The Emergence of East central European Parliaments: The First Steps, Hungarian Centre of Democracy Studies Foundation. Budapest, str. 86-96.

Članki v tiskanih občilih:

Gaube, Aleš (2003): Premier Ivica Račan se je zaman počutil zmagoslavno. Dnevnik, 25.11.: 6

Šoljan, Alfons (2003): Gladka zmaga HDZ. Dnevnik, 25. 11.: 6

Šoljan, Alfons (2003): Račan je le s peščico potrjeval opozicijo. Dnevnik, 24. 11.: 6

Žerjavič, Peter (2003): Desnica dobila bitko za Banske dvore. Delo, 24. 11.:1

Žerjavič, Peter (2003): Na poti v Banske dvore. Delo,25. 11.:1

Žerjavič, Peter (2003): Sanaderjeva hiša iz kart. Delo, 27. 12.:5

Žerjavič, Peter (2003): Sanaderjeva hiša iz kart. Delo,27. 12.:5

Medmrežje:

<http://www.agora.stm.it/elections/election/croatia.htm>, september 200.

<http://www.delo.si>, oktober-december 2003

<http://www.dnevnik.si>, oktober-december 2003

<http://www.europeanforum.bot-consult.se/cup/croatia>, oktober 2000

<http://www.gong.hr/cro/izbori/Zakoni/index.htm>

<http://www.izbori.net>

<http://www.izbori.sr.gov.yu/vesti/main.asp>, januar 2001

<http://www.nn.hr/sluzbeni-list/sluzbeni/index.html>.

<http://www.sabor.hr>

<http://www.usud.hr>

<http://www.volitve.si>

<http://www.gov.si/rvk/>